

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 75 (2024), 317-336.

Geliş/Received: 01.07.2024

Kabul/Accepted: 17.10.2024

DOI: 10.46955/ankuayd.1508401

(Araştırma Makalesi/Research Article)

“GAZİ PAŞAM MÂRÛZATIM VAR”: TRAKYA SEYAHATİ SIRASINDA ATATÜRK’E VERİLEN DİLEKÇELERE GÖRE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNİN TOPLUMSAL PANORAMASI

“GAZİ PAŞAM, I HAVE EXPOSURE”: THE SOCIAL PANORAMA OF THE EARLY REPUBLIC PERIOD ACCORDING TO THE PETITIONS SUBMITTED TO ATATÜRK DURING THE TRAVEL IN THRACE

HAKAN ŞALLI*

ÖZ

Bu çalışma 1930’un Aralık sonu ve 1931’in Ocak ayı başında Atatürk’e Trakya seyahati sırasında verilen dilekçeler ve kendisine yöneltilen sözlü taleplere dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu dilekçelerde, insanların hayatlarını değiştirmeye yönelik talepleri ve gelecekte beklediklerinin yanında genç cumhuriyetin sosyo-kültürel ve ekonomik hayatının yankılarını da görürüz. Bu dilekçe sahipleri düşündükleri, yazdıkları ama en önemlisi de kendilerini nasıl tanımladıkları ile ilgili dönemin pek çok dinamiğine dair kolektif ve tarihsel bir panorama sunmaktadır. Atatürk’ün geniş bir uzman ekibiyle birlikte çıktığı bu seyahatte ekonomi, eğitim, bayındırlık, adliye, tarım ve ticaret gibi pek çok alanda gözlem ve incelemeler yapılmış, vatandaşlarla kurulan yakın ilişkiler neticesinde mevcut sorunlar tespit edilip sorunların çözümüne yönelik raporlar hazırlanmıştır. Dilekçelerin muhteviyatında yer alan talep ve şikâyetler toplumun yeni rejimden beklentilerini ve aynı zamanda hükümetin de bu beklentiler karşısındaki çözüm önerileriyle idari organizasyonunu göstermektedir. Sıradan insanların kâğıda döktüğü bu dilekçeler, seyahatin ardından hazırlanan ve hükümetin faaliyet programını oluşturacak olan raporlara kaynaklık ederek, önemli adımların atılmasına neden olmuştur. Bu yazı, dönemin Resmi Edirne gazetesinde yayınlanan çeşitli kimlik ve mesleklere sahip insanların farklı talep ve şikâyetlerini içeren 146 dilekçenin, Atatürk tarafından hazırlanan seyahat notları ile karşılaştırılmasıyla erken cumhuriyet döneminin toplumsal bir panoramasını oluşturmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Erken Cumhuriyet, Seyahat Notları, Trakya Bölgesi, Yurt Gezisi.

ABSTRACT

This study was carried out based on the petitions given to Atatürk and the verbal requests made to him during his trip to Thrace at the end of December 1930 and the beginning of January 1931. Regarding people’s demands in the petitions to change their lives and their expectations from the future, as well as the echoes of the socio-cultural and economic life of the young republic. These petitioners present a collective and historical panorama of many dynamics of the period in what they thought, wrote, but most importantly, how they defined themselves. During this trip, which Atatürk went on with a large team of experts, observations and investigations were made in many areas such as economy, education, public works, courthouse, agriculture and trade, and as a result of close relations established with citizens, existing problems were identified and reports were prepared to solve the problems. The demands and complaints contained in the petitions show the society’s expectations from the new regime, as well as the government’s administrative organization and solution proposals against these expectations. These petitions, put on paper by ordinary people, served as the source of the reports prepared after the trip, which would form the government’s activity program, and led to important steps being taken. This article tries to create a social panorama of the early republican period by comparing 146 petitions containing different demands and complaints of people with various identities and professions, published in the Official Edirne newspaper of the period, with the travel notes prepared by Atatürk.

Key Words: Atatürk, Early Republic, Travel Notes, Thrace Region, Country Trip.

* Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hakansalli@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2041-8888.

Extend Abstract

This article aims to evaluate the 146 petitions submitted to Atatürk during his Thrace trip between December 23, 1930 and January 3, 1931, in the context of the socio-economic dynamics of the period. These petitions, which deal with dozens of different demands and complaints from hundreds of people, show not only the social panorama of the young republic, but also how "state affairs" were conducted.

After the declaration of the Republic, Atatürk, who frequently went on domestic tours, visited 52 provinces during his domestic tours and visited public areas such as municipalities, schools, Turkish Hearths, Community Centers and CHF where he could meet with large masses of people. During these tours, Atatürk made examinations by considering the different conjunctures of the 1920s and 1930s and made solution plans accordingly. While the domestic tours in the 1920s aimed to explain the values of the republic to the public, to introduce the new regime and to have the revolutions adopted by the public, economic problems were mostly addressed in the 1930s. In particular, the negative effects of the 1929 Depression on exports, the price instability experienced in agricultural products and the complaints caused by this situation in the farmer-merchant segment caused the tour to take shape in the economic field. Many inspectors and experts from various ministries participated in this tour in order to identify the economic problems experienced throughout the country and to propose solutions.

Although many petitions were submitted to Atatürk during his travels between November 17, 1930 and March 3, 1931, it is important to record the petitions submitted in Edirne in detail under the headings of the author of the petition, its summary, the proceedings that took place, and the final proceedings, as they allow for inferences to be drawn regarding the social, economic, and cultural life of the period. During these travels, which covered a wide area and lasted approximately four and a half months with a short break, observations and studies were made in many areas such as economy, education, public works, justice, agriculture, and trade, and as a result of the close relations established with the citizens, existing problems were identified and reports were prepared to solve the problems.

When the petitions are evaluated categorically, it is understood that the main problem experienced was financial hardship. While financial hardship is reflected in the petitions with expressions such as salary, assistance, bonus and bread requests, almost all of the reasons for salary requests include the concepts of martyrdom and disability. In fact, these salary requests also include the last half-century of Turkish history, from Ahmet's son Hüseyin, who served in the army in Shumen for 45 years starting from 1869, to Halil's son Ömer, who defended the country in the National Struggle. After this long climate of war, the fathers, husbands and children of the women who were left alone, poor and orphaned were martyred. Semiha Hanım, who was hit by a bullet during the Balkan War and requested that her prosthetic leg be repaired in her petition, carries the traces of the social memory of the early republican period on her body. The demands and complaints in the petitions show that those who made demands for land, taxes and salaries in the Thrace Region were actually members of the rural community. However, another point that should be noted is that despite all the negativities they experienced, these rural members clearly demonstrated their loyalty to the republic and Atatürk throughout the trip. Atatürk closely showed interest to all the demands and complaints of the people during the trip, but preferred to resolve the issues raised by looking at the whole picture. Indeed, this situation is clearly seen by looking at the findings and planned arrangements in the reports prepared based on the content of the petitions. These petitions, which brought up many issues such as economy, education, public works, justice, agriculture and trade, prove that there was a significant transformation in the new republic in seven years, but they point out that it is still too early for the effects of change and the breadth of the area of change to be confirmed.

Giriş

Bu yazı, Atatürk'ün¹ Trakya seyahati sırasında 23 Aralık 1930 ile 3 Ocak 1931 tarihleri arasında kendisine verilen 146 dilekçenin, dönemin sosyo-ekonomik dinamikleri bağlamında değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Yüzlerce kişinin birbirinden farklı onlarca talep ve şikâyetini konu edinen bu dilekçeler, genç cumhuriyetin toplumsal

¹ Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Soyadı kanuna dair görüşmelere 16 Haziran 1934'de başlanmış, kanun 21 Haziran 1934'de kabul edilmiş ve Gazi Mustafa Kemal'e, Atatürk soyadı 24 Kasım 1934 tarihinde TBMM tarafından verilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın konu edindiği tarihte henüz soyadı kanunu kabul edilmemişti. Ancak Gazi Mustafa Kemal'in bu tarihten önce yapmış olduğu yurt gezilerini konu edinen çok sayıda çalışmada genellikle Atatürk ismi tercih edilmiştir. Bu noktadan hareketle çalışmanın insicamını da sağlayabilmek adına Atatürk ismi kullanılmıştır.

panoramasının yanı sıra “devlet işlerinin” nasıl yürütüldüğünü de göstermektedir. Dilekçelerin içeriğine bakmadan önce dilekçe yazarlarına bakmak, bu sıradan insanların sahip olduğu hayatları anahtar kelimelerle de olsa anlamlandırabilmeye çalışmak gerekebilir. Fakat bundan da önce Atatürk'ün yaklaşık dört buçuk ay sürececek geniş kapsamlı yurt gezisine çıkmasına neden olan olaylara ve gezinin güzergâhına bakmak yerinde olacaktır.

Gazi Mustafa Kemal, 1 Kasım 1930 tarihinde TBMM. 3. dönem 4. yasama yılının açılış konuşmasına dış politikadaki gelişmelerden söz ederek başlamış, özellikle yabancı ülkeler tarafından beslenen karıştırıcı unsurların ortaya çıkardığı sorunların doğu illerindeki vatandaşların huzurunu bozduğuna değinmiştir. Ağrı ve civarında meydana gelen ayaklanmalar², halkın cumhuriyeti koruma hususunda gösterdiği duyarlılık ve aynı zamanda ordu ile jandarmanın üstün gayretleri ile bertaraf edilmişti. Atatürk sözlerini şu şekilde sürdürmüştür; “Geçen olaylar, Cumhuriyetin gücünün sağlamlığını bir kez daha göstermiştir. Bu olaylar, vatandaşların her türlü mutluluk ve huzurunun Cumhuriyet kanunlarında belirlenen milli birlikte saklı bulunduğunu, vatan haricinden hiçbir kandırma ve kışkırtmanın etkili olmayacağını da anlatmıştır, ümidindeyim”. Ardından kısa bir süre önce İzmir’de meydana gelen sel felaketi ve bir süredir yaşanan milli para krizine değinerek sözü iç politikaya getiren Atatürk, Sivas’a ulaşan tren ve adli sistemin güvenilirliğinden söz etmiştir. Basın özgürlüğüne de değinen Atatürk son olarak çok partili hayata geçişin, parti içerisine gizli amaçları bulunan unsurların girmesiyle birlikte meydana gelen sorunlardan bahsetmiştir.³

Araştırmacılar tarafından, Atatürk'ün 1930-1931 yurt gezisini önemli kılan nedenlerin başında 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve başarısızlıkla sonuçlanan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi gösterilmektedir.⁴ Nitekim yukarıdaki açılış konuşmasından da anlaşılacağı üzere Atatürk'ün bu iki konuya da önem verdiği açıkça görülmektedir. Öte taraftan gezinin SCF'nın kendini feshettiği 17 Kasım 1930 tarihinde başlaması ve gezi güzergâhında SCF'nın 1930 belediye seçimlerinde başarılı olduğu Bursa, İzmir, Çanakkale, Aydın, Tekirdağ, Samsun, Kırklareli, Amasya ve İstanbul gibi illerin yer alması dikkat çekicidir.⁵ Bu noktadan hareketle gezinin en önemli iki sonucundan biri buhranın yurt genelinde meydana getirdiği iktisadi sorunların devletçilik ilkesi uyarınca çözümlenmeye çalışılması olmuştur. Devletçiliğin iktisadi alanda Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) programına dâhil edilmesi, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlanarak uygulamaya konulması, çeşitli fabrikaların kurulması, ülke genelinde daha ziyade çiftçiye ve tarıma dayanan iktisadi hayatın kooperatifleşme ile verimli hala getirilmesi, gezinin ardından atılan adımların başında gelmektedir. Gezinin ikinci ve sosyo-kültürel sahadaki yansıması ise Türk Ocakları'nın kapatılarak Halkevlerinin açılması olmuştur. Bu nedenlerden ötürü Atatürk'ün 1930-1931 gezisinin, yeni bir dönemin başlangıcını temsil ettiği söylenebilir.

Cumhuriyetin ilanından sonra sık sık yurt gezilerine çıkan Atatürk, yapmış olduğu yurt gezilerinde 52 ili ziyaret etmiş⁶, bu gezilerde geniş halk kitleleriyle görüşebileceği belediye, okul, Türk Ocağı, Halkevleri ve CHF gibi kamusal alanları ziyaret etmiştir. Atatürk bu gezilerde, 1920'li ve 1930'lu yılların birbirinden farklı konjonktürlerini göz önüne alarak incelemelerde bulunmuş ve çözüm planlamalarını bu doğrultuda yapmıştır. 1920'li yıllardaki yurt gezileri, cumhuriyetin sahip olduğu değerlerin halka izah edilmesi, yeni rejimin tanıtılması ve devrimlerin halka benimsetilmesini amaçlarken, 1930'lu yıllarda ise daha ziyade ekonomik sorunlar ele alınmıştır. Özellikle 1929 Buhranının ihracat üzerindeki olumsuz etkileri, tarım ürünlerinde yaşanan fiyat istikrarsızlığı ve bu durumun çiftçi-tüccar kesiminde şikâyetlere neden olması, gezinin iktisadi sahada şekillenmesine neden olmuştur.⁷ Ülke genelinde yaşanan iktisadi sorunların tespit edilip çözüm önerileri getirilebilmesi için bu geziye çeşitli bakanlıklardan çok sayıda müfettiş ve uzman katılmıştır.⁸ Dolayısıyla Atatürk'ün 1930-1931 yurt gezisi bu nedenlerden ötürü daha ziyade makro bağlamda ele alınmıştır. Fakat Trakya seyahati sırasında Atatürk'e verilen dilekçeler ise sıradan insanların gündelik hayatta yaşadığı sorunları gözler

² Ayaklanmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nevin Yazıcı, “Atatürk Döneminde Meydana Gelen Ayaklanmalar (1924-1938)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-meydana-gelen-ayaklanmalar-1924-1938/?pdf=3820->. Erişim 14.06.2024.

³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, İçtima: 4, 1.11.1930, 1-3.

⁴ İsa Yıldırım, “Atatürk'ün 1930-1931 Yurt Gezisi ve Gezi Notlarının Ülke Politikasına Etkileri”, *ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2 (2021), 216-217; Erdem Çanak, “Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek: 1930-1931 Gezisi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23 (2016), 172-174.

⁵ Hikmet Çolak, *1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, 158.

⁶ Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1998, XI.

⁷ Hakan Uzun, “Atatürk'ün Devletçilik İlkesi ve Atatürk Dönemindeki Ekonomik Uygulamaların Sonuçları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Atatürk Haftası Armağanı*, (2008) 73; Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2024, 240-241.

⁸ Recep Büyüktolu, *Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)*, Ankara: ATAM Yayınları, 2021, 36.

önüne sermektedir. Toplum bu dilekçelerde her ne kadar gündelik sorunlarını dile getirirse de Atatürk, bu sorunları geniş bir perspektiften değerlendirerek çözümlenmeye çalışmıştır.

Atatürk'ün Seyahate Başlangıcı ve Trakya Ziyareti

Yeni yasama yılının açılışının ardından gelen ilk haberler, Atatürk'ün memleket dâhilinde bir seyahate çıkacağı yönündeydi. Atatürk'ün bu seyahatte gerek mahalli gerekse umumi ihtiyaçları yakından ve yerinde tetkik etmesi beklenmekteydi. Kamuoyundaki ilk haberler Atatürk'ün Eskişehir, Afyon, Konya, Adana, Antalya, Niğde, Kayseri, Sivas ve Samsun yoluyla Trabzon'u ziyaret edeceği yönünde olmakla birlikte, seyahatin tarihi henüz tam olarak belirlenmemişti.⁹ Vilayet merkezlerinde birkaç gün kalması öngörülen Atatürk'ün, havanın müsait olması halinde Erzurum'a geçeceği de beklenmekteydi. Yolculuk öncesinde Seyr-i Sefain İdaresi'nin Reşit Vapuru da Atatürk'e tahsis edilmişti.¹⁰ Geniş kapsamlı bir seyahat yapması beklenen Atatürk'ün "*Anadolu yaylasından ve Karadeniz kıyılarından Trakya ve Akdeniz üstünden Ankara'ya*" dönmesi beklenmekteydi.¹¹

17 Kasım 1930 tarihinde Ankara'dan Kayseri'ye doğru yola çıkan Atatürk, başkent halkının samimi uğurlamalarıyla seyahate başlamıştı. Kayseri'nin ardından Sivas'a geçmiş daha sonra otomobile Tokat ve Amasya'yı ziyaret ederek "*halkla doğrudan doğruya alakadar olmuş, hasbihallere*" devam etmiştir. Seyahatin devamında İstanbul'a geçeceği bildirilen Atatürk'ün burada bir hafta kadar istirahat ettikten sonra Trakya Bölgesi'ni ziyaret etmesi planlanmıştı.¹² Trakya halkı ve basını bu haber üzerine büyük bir heyecana kapılmış, Gazi'nin bu seyahati vesilesiyle "*senelerden beri Halaskârına hasret kalan bu aziz vatan parçası da Ulu Reisini bağrına basacağı*" günü beklemeye başlamıştı.¹³ Ancak Atatürk'ün Trakya seyahatine başlaması "*son günlerde muztarip buldukları dişlerinin tedavisi*" nedeniyle gecikmişti.¹⁴

Atatürk, bir yandan diş tedavisini sürdürse de İstanbul'da halkla yakından ilgilenmiş, yanındaki heyet ile birlikte otomobil vasıtasıyla civardaki köylere ziyaretlerde bulunmuştur.¹⁵ Bu kapsamda Kâğıthane Köyü'nü ziyaret eden Atatürk, burada ihtiyar heyeti ve köylüler tarafından büyük bir sevinç ve tezahüratla karşılanmıştır. Köyde ilk olarak jandarma karakol kumandanlığını ziyaret etmiş ardından Halk Fırkası Ocağı ve Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin yer aldığı binaya geçmiştir. Burada köy ihtiyar heyeti ile köyün ve köy halkının genel durumu ve ihtiyaçları hakkında görüşmeler yapılmış, kendisine süt ve kahve ikram edilmiştir. Binadan çıktıktan sonra meydanda uzun müddet kalarak köylülerle hasbihâl etmiş, dertlerini ve arzularını dinlemiştir.¹⁶ Bu sırada köylülerden Cemil isminde bir dülger, iyi bir usta olduğu halde işsiz kaldığını, inşaat sahiplerinin daha az para istedikleri için acemi işçileri çalıştırdıklarını ve köylülere yapılan arazi dağıtımından yararlanmadığını belirterek şikâyete bulunmuştur. Atatürk, Cemil Efendi'yi "*alaka ve dikkatle*" dinlemiş hatta kendisine bazı sorular sormuştur. Cemil Efendi, sözlerini tamamladıktan sonra Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'den arazi dağıtımının tüm köylülere mi yoksa yalnız çiftçilikle uğraşanlara mı yapıldığını sormuş, "*yalnız çiftçilere*" cevabını aldıktan sonra Cemil Efendi'ye dönerek, "*Sen marangozsun, çiftçilik bilmezsin, alacağın araziye kiraya vereceksin*" diyerek, arazi dağıtım işini tetkik edeceklerini ve hiç bir haksızlığa meydan verilmeyeceğini belirtmiştir. Atatürk, kendisine müracaat eden birkaç köylüyü daha dinlemiş, ihtiyaçlarını, arzularını sormuş burada bir saatten fazla kaldıktan sonra köy halkının samimi tezahüratı arasında ayrılarak saat 18.00 civarında Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür.¹⁷

Atatürk ertesi gün mezbahayı ve şark deri fabrikasını ziyaret etmiş, Darülaceze ziyaretinde ise müesseseyi ayrıntılı şekilde incelemiş, aceze ile görüşüp hatırlarını sormuş, acezeler müesseseden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Fabrika ziyareti sırasında burada çalışan genç bir köylü, ustabaşlarının ecnebi olduğunu ve

⁹ "Gazimizin Seyahatleri", *Edirne Postası*, S. 363, 6 Kasım 1930, 1. 17 Kasım 1930-6 Ocak 1931 tarihleri arasında gerçekleşen bu gezi programının güzergahı şu şekildedir; Kayseri, Sivas, Tokat, Turhal, Amasya, Samsun, Çarşamba, Trabzon, İstanbul, Yalova, Alpullu, Kırklareli Edirne, Mudanya ve Bursa, bkz. Erdem Çanak, "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek", 130.

¹⁰ "Gazi Hz. Memleket Dâhilinde Bir Tetkik Seyahatine Çıktılar", *Milligazete*, S. 203, 19 Kasım 1930, 1. Atatürk, seyahati sırasında 22-26 Kasım 1930 tarihleri arasında Samsun'u ziyaret ettikten sonra buradan Ege Vapuru ile Trabzon'a geçmiş, 29 Kasım günü Trabzon'dan aynı vapurla çıktığı yolculuk 1 Aralık 1930 gecesinde İstanbul'da son bulmuştur, bkz. "Gazi Hazretleri Trabzonda", *Milliyet*, S. 1724, 28 Kasım 1930, 1; "Bugün Reisimizle Başbaşayız", *Milliyet*, S. 1728, 2 Aralık 1930, 1.

¹¹ "En Büyük Hakemin Hükümü", *Milliyet*, S. 1728, 2 Aralık 1930, 1.

¹² "Gazi Hz. Seyahatlerine Devam Ediyorlar", *Milligazete*, S. 204, 25 Kasım 1930, 1.

¹³ "Gazi Hz. İstanbul'a Geldiler Bugünlerde Edirnemizi de Teşrifleri Bekleniyor", *Milligazete*, S. 205, 5 Aralık 1930, 1.

¹⁴ "Gazi Hz", *Milligazete*, S. 207, 13 Aralık 1930, 1.

¹⁵ Atatürk, Trakya seyahatinin ardından İstanbul'a döndüğünde diş hekimi Sami Günzberg'in muayenehanesinde diş tedavisine devam etmiş, tedavisi 31 Aralık 1930 tarihinde tamamlanmıştır, bkz. "Gazi Hz.", *Vakit*, S. 4664, 1 Ocak 1930, 2.

¹⁶ "Kâğıthane Köyünde", *Vakit*, S. 4650, 18 Aralık 1930, 6.

¹⁷ "Köylülerle Hasbuhal", *Vakit*, S. 4650, 18 Aralık 1930, 6.

kendilerine az para verildiğini ifade etmiş, işçiyi alaka ile dinlemiştir¹⁸. Atatürk İstanbul'da eğitim kurumları ile de ilgilenmiş, Maarif Müfettişi Hasan Ali Bey'den alınan rapor doğrultusunda “*İstanbul maarifinin iyi ve inkişaf halinde*” olduğu anlaşılmıştır¹⁹. İstanbul'da son olarak kolordu kumandanlığını, vilayeti, belediyeyi, fırkayı, Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş ve bu sırada Trakya seyahati için yapılan hazırlıklar tamamlanmıştır²⁰.

Atatürk, cumhuriyetin ilanından sonra çeşitli gerekçelerle Anadolu'nun hemen hemen her vilayetini ziyaret etmiş, Trakya Bölgesi'ne gitmeyi çok istemiş olmasına rağmen bu arzusu gerçekleşmemiştir. Mütareke döneminde işgal altına giren, Milli Mücadele'nin ardından yeniden ülke sınırlarına dâhil edilen Trakya ve Trakya halkı bu seyahat vesilesiyle “*Büyük Reisi ilk defa bağrına basmak saadetine mazhar olacaklardı*”. Vakit gazetesinin haberine göre “*Trakya tabiat bakımından mesut fakat tarih bakımından çok bedbaht bir vatan parçasıdır. Trakya'nın feyizli toprakları başı başına İstanbul gibi birkaç büyük şehri besleyecek genişlik ve verime sahip olduğu halde bilhassa son on beş yirmi senelik tarihi facialar buralardaki halkı ezmiş, harap etmiştir. Şehirlerdeki ve köylerdeki nüfus dağılmıştır. Büyük, güzel, mamur Edirne'miz bugün adeta küçücük bir kasaba haline gelmiştir*”. Bu nedenle Atatürk'ün Trakya seyahati “*bedbaht Türk Rumeli'sinin hayatında yeni bir devir başlangıcı*” olarak değerlendirilmiştir. Öte taraftan bu dönemde Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında tesis edilen siyasi yakınlık ve “*dostluk devrinin de Trakya'nın dertlerine çare olabileceği*” düşünülmekteydi²¹. Edirne basınında ise şu ifadeler yer verilmiştir; “*Türk tarihinde sarsılmaz bir sadakat ve civanmertliği uğruna gördüğü bin bir felâketten bağıryanık olan Edirne'miz için artık bu ziyaretle ikbal ve saadet kapıları açılmış olacaktır*”.²²

Atatürk'ün Trakya seyahati 19 Aralık 1930 tarihinde başlamıştır. Trakya halkı “*Büyük kurtarıcısına*” kavuşacağı için büyük bir mutluluk yaşarken İstanbul halkı ise “*Büyük Reisimizin seyahati birkaç gün sürecektir. Bu pazartesi veya salı günü ona tekrar kavuşacağız*” ifadelerinin yer aldığı haberlerden de anlaşılacağı üzere kendisinin yolunu gözlemeye başlamıştı. Atatürk, 19 Aralık 1930 akşamında Dolmabahçe'deki mesai bürosunda çalışmalarını tamamladıktan sonra saat 21.15 civarında maiyetindeki görevlilerle saraydan ayrılarak otomobille Sirkeci İstasyonu'na geçmiştir. İstasyon, Türk bayrakları ve çiçeklerle süslenmiş, büyük merasim kabul salonu da hazır hale getirilmişti. “*Vaktin geç olmasına rağmen istasyonun dışarısındaki büfeler, bekleme salonları büyük halaskârı görmek ve alkışlamak için toplanan yüzlerce halk, tarafından şiddetli alkışlar ve yaşı*” sesleriyle inlemiştir. Aynı coşkuyla istasyona giren Atatürk, yerel idareciler ve mebuslar tarafından karşılanmış ve harekete hazır bir halde bulunan trende kendisi için hazırlanan vagona geçmiştir. Saat 21.35'te kampana çalan tren “*yaşı var ol, yolun açık olsun, Büyük Gazi*” sesleriyle hareket etmiştir. Atatürk de de bu sırada elinde bulunan şapkasıyla başını eğerek kendisini yolcu etmeye gelenleri selamlamıştır.²³

Resim 1: Atatürk, Trakya seyahatine çıkmak için Sirkeci İstasyonu'na giriş yaparken (*Cumhuriyet*, 20 Aralık 1930, 1)

¹⁸ “Gazi, Yarın Kırklareli'ne Hareket Ediyor-Gazi Hz. Büyük Gazi Dün Darülacezeyi Gezdi ve Köylülerle Görüştü”, *Hâkimiyeti Milliye*, S. 3389, 19 Aralık 1930, 1.

¹⁹ “İstanbul Maarifi İyi ve İnkişaf Halindedir”, *Hâkimiyeti Milliye*, S. 3389, 19 Aralık 1930, 1.

²⁰ “Reisicumhur Hazretleri Bugün Gidiyorlar”, *Milliyet*, S. 1745, 19 Aralık 1930, 1; “Büyük Rehber'in Ocak'lı Gençlere Kıymetli Vesayası”, *Hakimiyeti Milliye*, S. 3390, 20 Aralık 1930, 1. Atatürk'ün İstanbul ziyareti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem Çanak, “Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek:”, 139-147.

²¹ “Gazi Trakya'da”, *Vakit*, S. 4652, 20 Aralık 1930, 1.

²² “Misafirlerimiz”, *Milligazete*, S. 208, 21 Aralık 1930, 1.

²³ “Gazi Hz.'nin Trakya Seyahati”, *Cumhuriyet*, S. 2379, 20 Aralık 1930, 1.

Resim 2: Atatürk Trakya seyahati öncesinde kendisini yolcu etmeye gelenleri selamlarken (*Cumhuriyet*, 20 Aralık 1930, 1)

Atatürk'ün çıktığı bu yolculukta kendisine hemşireleri Makbule Hanımefendi ile Ali Sait Paşa, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Kütahya mebusu Recep, kâtibi umumileri Tevfik, Kılıç Ali, Recep Zühtü, Hasan Cavit, Salih, Reşit Galip, Ruşen Eşref, seryaverleri Rüsuhi Beylerle diğer görevliler eşlik etmiştir. Atatürk'ün ilk olarak Alpullu'daki şeker fabrikasını ziyaret edip köylülerle görüşmesi, oradan da Kırklareli'ne geçmesi beklenmekteydi.²⁴ Atatürk'ün seyahat kapsamındaki sonraki durağının Edirne olması, burada iki gün kalması ardından da İstanbul'a geçerek Ege Vapuru ile seyahatlerine devam etmesi planlanmıştı. Edirne Belediyesi de bu sırada, Atatürk'ün şerefine büyük bir ziyafet organize ederken, "*Edirne halkı büyük bir heyecan ve sabırsızlıkla Reiscumhur*"un yolunu gözleyip karşılama hazırlıklarına başlamıştı.²⁵

Atatürk, Sirkeci İstasyonu'ndan ayrıldığı andan itibaren İstanbul halkının büyük sevgi gösterileriyle karşılaşmıştır. Halk, tren güzergâhında Bakırköy ve Yeşilköy'e kadar mendil sallayarak, istasyonlarda kesif kalabalıklar halinde "*Yaşa Gazi*" tezahüratlarıyla kendisini uğurlamış ve alkışlamıştır. Yağmurlu ve soğuk havaya rağmen hemen hemen tüm istasyonlar "*Büyük kurtarıncının yüzünü görmek için uzaktaki köylerden gelmiş kadın, erkek yüzlerce*" kişiyle gece yarısına kadar dolup taşmıştır. Halkın gösterdiği bu yoğun ilgi karşısında Çatalca'da trenden inerek bazı yerlerde ise vagonun pencerelerinden halk ile konuşmuştur. Planlandığı üzere ilk olarak Alpullu'daki şeker fabrikası ziyaret edilmiş, fabrikanın genel durumu ve üretim kapasitesi hakkında bilgi alınmıştır. Atatürk fabrikadan ayrılırken, hatıra defterine şu ifadeleri yazmıştır; "*Alpullu şeker fabrikasını gezdim. Gördüğüm vaziyetten çok memnun kaldım. Müessesenin daha tevessü etmesini ve şimdiye kadar olduğundan fazla muvaffak olmasını dilerim. Memleketimizin her müsait mıntıkasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır*". Saat 15.00 civarında Kırklareli'ne ulaşan Atatürk, "*istasyonda toplanan binlerce halkın misli görülmemiş heyecanı*"la karşılanmıştır. Cumhuriyet gazetesi, gösterilen sevgiyi şu şekilde açıklamıştır; "*Sevinç ve heyecanını "Yaşa var ol" sesleri ve yaşlı gözleriyle ifade eden bu halk kütlesi kurtarıncısını yakından görmek, kendisini kurtaran eli öpmek için birbirinin omuzundan atlıyor, otomobillerinin arkasından koşuşarak minnet ve şükran hislerini izhar ediyordu*". Atatürk, Kırklareli'nde ilk olarak valiliği, askerî kumandanlığı ve belediyeyi ziyaret etmiş, belediye azalarıyla memleket işlerini görüşerek, ardından CHF'nda her sınıftan halk temsilcileriyle temasta bulunmuş, şehirdeki çiftçi, köylü, tüccar ve hanımlarla yakından ilgilenmiştir.²⁶

Resim 3: Atatürk, Trakya seyahatinde kendisine dilekçe veren bir kadınla görüşürken (*Cumhuriyet*, 23 Aralık 1930, 1)

²⁴ "Gazi Hz. Gece Trakya'ya Hareket Ettiler", *Milliyet*, S. 1746, 20 Aralık 1930, 1.

²⁵ "Gazi Hz.'nin Trakya Seyahati", *Cumhuriyet*, S. 2379, 20 Aralık 1930, 2; "Edirne'de Hazırlıklar", *Milliyet*, S. 1746, 20 Aralık 1930, 1.

²⁶ "Gazi Hz. nin Trakya Seyahati", *Cumhuriyet*, S. 2380, 21 Aralık 1930, 3.

Atatürk, fırka binasından ayrılırken deftere şu satırları yazmıştır; “Kırklareli vilayet fırka merkezinde her sınıf halktan olan mümessillerle karşı karşıya geçirdiğim zaman benim için çok kıymetli olmuştur. Samimi ve açık konuşmanız bende unutamayacağım intibalar bıraktı”. Daha sonra “Allaha ısmarladık arkadaşlar” diyerek, coşkun alkışlar arasında otomobille trene geçmiş, geceyi burada geçirdikten sonra ertesi gün Edirne’ye doğru hareket etmiştir.²⁷ Atatürk, 20 Aralık 1930 tarihinde saat 17.30 civarında Edirne’ye ulaşmıştır. Güzergâh üzerinde bulunan köyler kendisini selamlamış ve birçok köyde otomobilden inerek halk ile görüşmüştür. Çiftçi ve köylüye sorular sormuş, arzu ve ihtiyaçlarını dinlemiştir. Atatürk, devlet teşkilatının güzel ve mükemmel işleminde halka teveccüh eden vazifelere değinerek, “memurlar arasında eski devirden kalma zihniyetler bulunabileceğini, bu kabil kimselerden hoşnutsuzlukları varsa bunları refakatindeki müfettişlere bildirmeleri lüzumunu söylemişlerdir”.²⁸ Atatürk’ün bu ifadeleri kullanması, seyahat programı kapsamında belirlenen iktisadi tetkiklerin yanı sıra SCF’nin halk arasında meydana getirdiği etki ve partinin kapatılma gerekçelerini izah edebilmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Atatürk, havanın sertliğine rağmen caddelerde bekleyen binlerce kişinin samimi ve coşkun tezahüratı eşliğinde Edirne’ye girmiştir. Yerel basın bu anı şu şekilde açıklamıştır; “Birçoklarının titreştiğini görüyorduk. Lakin bu ürpermenin soğuktan ziyade heyecan ve sevinçten ileri geldiğine şüphe edilemezdi. Bu, bütün gün böyle devam etti ve nihayet hava karardıktan yarım saat sonra Sazlıdere tepelerinden birer yıldırım süratle inen ışıklar Gazi’nin gelişini müjdeledi”. Halk adeta bir akın, bir sel halinde İstanbul yoluna ve Ayşekadın Sempti’ne çıkmıştı. Nitekim “kundaktaki çocuklardan, beli bükük seksenlik ihtiyarlara varıncaya kadar günlerini yollarda geçirmek suretiyle Ulu Halâskârın yolunu gözlüyorlardı”.²⁹ Milli Gazete, Edirne halkının Atatürk’e gösterdiği sevgiyi şu sözlerle aktarmıştı; “Yollara dökülen kadınlar kollarındaki çocuğu Gaziye uzatıyor, beli bükük dört şehit anası onun yüzünü görmek için sokağa fırlamış, şimdi bütün gözyaşlarını siliyor ve haykırıyordu: Yaşasın Büyük Gazi!”.³⁰ Edirne Postası gazetesi ise şu ifadeleri kullanmıştı; “Ak saçlı ihtiyarından beşikteki çocuklarına kadar Büyük kurtarıcısının hasretiyle yanıp tutuşan Trakya halkı bugün onu aralarında görmekten mütevellit coşkun bir sürur içinde en şerefli bir gün yaşıyor”.³¹ Bu münasebetle şehir baştanbaşa donanmış, muhtelif yerlere “Hoş Geldin Gazi, Ulu Gazi! Büyük Halâskârımız!” levhaları asılmıştır.³² Milligazete yazarı Mustafa Şerif Bey ise hislerini şu şekilde kaleme almıştır; “Yarın çocuklarımızın çocukları mezarlarımızın kaybolmuş izlerini arayarak o soğuk ve nemli toprak kümeleri önünde diz çökecekler ve siz ne bahtiyarsınız ki, Gazi yolunun ilk yolcuları oldunuz ve Gazi ile karşı karşıya bulundunuz, diyecekler ve bu, senelerce, yıllarca, asırlarca nesilden nesile bir dua gibi böyle söylenecek ve böyle okunacak!”.³³

Atatürk’ü taşıyan otomobil, motosikletli polislerin eşliğinde şehrin girişinde durmuş ve bu sırada Belediye Başkanı Ekrem Bey, halkın tazimlerini iletmiştir. Atatürk, Edirne’nin yabancı olmadığını ve halkın tezahüratından son derece mütehassis bulunduğunu beyan ettikten sonra konaklaması için hazırlanan belediye dairesine geçmiştir. Bu sırada “Belediye önünde toplanmış olan halk sevgili halâskârlarını mütemediyen alkışlıyor ve Yaşa Sevgili Gazimiz nidaları yükseliyordu”.³⁴ Atatürk’ün Edirne’ye gelmesiyle birlikte şehir dâhilindeki kaza kaymakamları, belediye ve fırka reisleri de hazırlanan heyetlerle Edirne’ye gelmişti. Yerel basında çıkan haberlere göre Atatürk’ün Edirne’de ilk olarak resmi ve gayri resmi daireleri ziyaret etmesi, ayrıca gerek civardan gelen ve gerekse şehirdeki heyetlerle görüşmesi beklenmekteydi.³⁵ Nitekim Atatürk bu yolculuğa “halkın

²⁷ “Reisicumhur Hazretleri Edirne’de”, *Vakit*, S. 4654, 22 Aralık 1930, 2.

²⁸ “Reisicumhur Hazretleri Edirne’de”, *Vakit*, S. 4654, 22 Aralık 1930, 1.

²⁹ “Gazi Edirneyi, Edirne Gaziyi Kucaklamıştı...”, *Milligazete*, S. 209, 11 Ocak 1931, 1.

³⁰ “Hoş Geldin Büyük Halâskârımız Edirne Nihayet Ulu Münciyi Bağrına Bastı”, *Milligazete*, S. 208, 21 Aralık 1930, 1.

³¹ “Hoş Geldin Büyük Gazi”, *Edirne Postası*, S. 367, 21 Aralık 1930, 1.

³² “Gazi Hz. Kırklareli’den Edirneye Hareket Etiler”, *Son Posta*, S. 149, 23 Aralık 1930, 1; “Gazi Hz. Gazi Dün Edirne’de Fırka Arkadaşları İle Görüştü”, *Hâkimiyeti Milliye*, S. 3394, 24 Aralık 1930, 1.

³³ Mustafa Şerif, “Gazinin Huzurunda”, *Milligazete*, S. 209, 11 Ocak 1931, 1.

³⁴ Gazinin yanında bulunan Dâhiliye Vekili maiyetleriyle birlikte vilayet konağında, mebus ve müfettiş beyefendilerle diğer görevliler ise muhtelif yerlerde misafir edilmişlerdir. Öte taraftan Atatürk ile birlikte Edirne’ye gelen kişiler şunlardır; Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve kalemi mahsus müdürü, Tahran sabık Sefiri Şevket, muhterem ordu müfettişimiz ve Kolordu Kumandanımız Ali Sait ve Şükrü Naili Paşalar, mebuslarımızdan Şakir, Zeki Mesut, Hasan Hayri, Kütahya mebusu Recep, Sinop mebusu Recep Zühtü, Aydın mebusu Reşit Galip, Bolu mebusu Falih Rifki, Yozgat mebusu Salih, Rize mebusu Hasan Cavit, Gaziantep mebusu Kılıç Ali, Kırklareli mebusu Şevket ve Fuat, İstanbul liman şirketi müdürü Hamdi, Fırka başkâtibi Ziya, Sihhiye müsteşarı Hüsamettin Beyefendilerle Anadolu Ajansı’ndan Kemal, Ressam Muzaffer, sinemacı Kemal Bey, bkz. “Misafirlerimiz”, *Milligazete*, S. 208, 21 Aralık 1930, 1; “Gazi Hazretleri Seyahatlerine Başladılar”. *Milliyet*, 18 Kasım 1930, S. 1714, 1.

³⁵ “Hoş Geldiniz Sevgili ve Aziz Halâskârımız Ulu Gazi ve Sevgili Halâskârımız Dün Edirnemizi Şereflendirdiler”, *Resmi Edirne*, S. 208, 21 Aralık 1930, 1-2.

dertleriyle yakından alâkadar olmak, memleket ihtiyaçlarını mahallinde incelemek üzere bir tetkik seyahati” için çıkmıştı.³⁶

Atatürk, ertesi gün saat 15.00'e kadar istirahat ettikten sonra CHF'na geçmiş ve burada fırka azaları, civardan gelen kaza ve köy heyetleri ile mahalli vaziyet ve ihtiyaçlar hakkında dört buçuk saat süren bir görüşme gerçekleştirmiştir. Saat 19.30'a geldiğinde fırka binası önünde kendisini bekleyen halkın alkışları arasında konakladığı belediye dairesine geçmiştir³⁷. Ertesi gün ilk olarak otomobille Edirne'nin 11 kilometre batısında sınır üzerinde bulunan Kemal Köyü'ne giderek köy halkıyla bir çiftlik sahibi arasında yaşanan arazi anlaşmazlığını yerinde tetkik etmiş ve köylülerle görüşerek Edirne'ye dönmüştür. Ardından Edirne'deki okulları ziyaret etmiş, öğleden önce kız ve muallim mektepleriyle erkek lisesini, öğleden sonra ise kız ve erkek şehir yatılı mekteplerinin yanı sıra muhtelif orta mektepler ile sanayi mektebini incelemiştir. Ziyaret ettiği sınıflarda dersleri dinlemiş, talebeye sorular sormuştur. Erkek muallim mektebi son sınıfında, eski cemiyetlerin fertlerde aradığı vasıfları talebeye izah eden muallim, dersin sonuna doğru kendisinden birkaç söz söylemelerini rica etmiş, Atatürk de *“en iyi demokrat ferdin kendinden ziyade cemiyeti düşünen insan olduğunu”* açıklayan bir konuşma yapmıştır. Atatürk, ziyaret sırasında yemek yiyen erkek lisesi öğrencileri ile öğle yemeği yemiş ardından mektebi gezerek öğrencilerle konuşmuştur.³⁸ Sanayi mektebinde imalât atölyelerini dolaşarak usta ve çıraklarla yaptıkları işler hakkında görüşmüş, günün devamında vilayet makamını ziyaret ettikten sonra dairesine geçmiştir.³⁹

Atatürk, Edirne'den ayrılmadan önce son olarak konserve fabrikasını, jandarma mektebini, Çanakkale Muharebeleri'nden sonra Anafarta'dan döndüğü zaman Edirne'de kaldığı evi ziyaret etmiştir.⁴⁰ Jandarma mektebinde derslere girerek talebeye sorular sormuş, aldığı cevaplardan ve gördüğü intizamdan memnun kalmıştır.⁴¹

Seyahat sırasında Trakya'da yayınlanan tüm gazeteler Atatürk'e büyük bir yer ayırmıştı. Kırklareli'nde yayınlanan Yeşilyurt, son çıkan sayısında başmakale yayınlamamış, *“sütunlarını Gazi Hz.'nin Kırklareli'yi ziyaretlerine tahsis etmiştir”*. Resmi Edirne gazetesi ise son sayısında tıp ve baytarlık hakkında sürdürdüğü yazı dizisi yerine *“Reisicumhur Hz.'nin şehrimizden avdetlerine ait intibaları yazmıştır”*. Milligazete, *“Gazi Huzurunda”* başlıklı yazısında Türk gençliğinin kendilerine olan muhabbet ve hürmet hislerine yer vermiştir. Tekirdağ gazetesi ise *“Büyük Mücadele”* serlevhali başmakalesinde iktisadi mücadeleye erkeklerden sonra kadın vatandaşların da katılmaları gerektiğine değinmiştir.⁴²

Atatürk'ün perşembe günü şehirden ayrılacağını haber alan halk, belediye dairesi önündeki meydanı doldurmuş ve bu kalabalık İstanbul yolu caddesinin her iki tarafını kaplamıştı. *“Edirne halkı Gazisine doyamamış, onu ebediyen sinesinde yaşatmak istiyormuş gibi bu habere inanmak istememişti”*.⁴³ Atatürk, saat 15.00'te maiyetleriyle belediyeden çıkmış, halkın candan ve samimi alkışları ile yaşa, yolun açık olsun Ulu Gazimiz tezahüratları arasında otomobile binerek hareket etmiştir.⁴⁴ İstanbul yolu girişinde Belediye Reisi Ekrem Bey tarafından kısa bir konuşma yapılarak, hayırlı yolculuklar temenni edilmiştir. Ekrem Bey konuşmasında; *“Büyük hâlaskâr ve liderini kısa bir müddet kendi sinesinde görmekle bahtiyar olan Edirne şehri halkının sonsuz muhabbet, merbutiyet, minnet ve şükranını, şahsi tazimatıyla birlik ve teyiden arz ederim. Yüksek şahsiyetinizin memleketimize şeref bahş olması milli imanımızı takviye etti, bu imanın daha mütezayit ve mütekâmil bir hale gelmesi aziz mürşit ve*

³⁶ “Gazi Edirneyi, Edirne Gaziyi Kucaklamıştı...”, *Milligazete*, S. 209, 11 Ocak 1931, 1.

³⁷ “Reisicumhur Hz. Edirne'de Halkla Temaslarına Devam Ediyorlar”, *Milliyet*, S. 1749, 23 Aralık 1930, 1; “Gazi Hz. Dün Edirne H.F Merkezini Teşrif Ederek Azalarla Müvavelei Efkârda Bulundular”, *Cumhuriyet*, S. 246, 23 Aralık 1930, 1. Anadolu Ajansı'ndan gelen bilgiler doğrultusunda, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin yanı sıra Vakit gazetesi de aynı haberi sayfalarına taşımıştır, “Gazi Hz. Dün Edirnelilerle Müdavelede Bulundular”, *Vakit*, S. 4655, 23 Aralık 1930, 2. Aynı haber Hakimiyeti Milliye gazetesinde de yayınlamıştır, “Gazi Hz. Gazi Dün Edirne'de fırka Arkadaşları İle Görüştü”, *Hakimiyeti Milliye*, S. 3394, 24 Aralık 1930, 1.

³⁸ “Gazi Edirneyi, Edirne Gaziyi Kucaklamıştı...”, *Milligazete*, S. 209, 11 Ocak 1931, 1.

³⁹ “Gazi Hz. Edirne'de.. Reisicumhur Hz. Dün Mektepleri Gezdiler ve Dersleri Dinlediler”, *Cumhuriyet*, S. 2284, 25 Aralık 1930, 3; “Gazi Hz. Bugün Edirnedeki Ayrılmaları Muhtemeldir-Dün Maarif Müesseselerini Tetkik Buyurmuşlar, Talebe ile Görüşmüşlerdir”, *Vakit*, S. 4657, 25 Aralık 1930, 2.

⁴⁰ Atatürk, Edirne'ye doğru yaklaştığı sırada İskender Köyü'nde Mahmut Ağa ile görüşmüştür. Mahmut Ağa, Atatürk'ün Çanakkale Savaşları'ndan sonra 1916 yılında Edirne'ye geldiğinde kaldığı evin sahibidir, bkz. *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Haz. Latif Bağman, Oral Onur, İstanbul: Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, 1982, 71.

⁴¹ “Edirnedeki Ayrılmaları”, *Vakit*, S. 4659, 27 Aralık 1930, 1.

⁴² “Trakya Matbuatı”, *Edirne Postası*, S. 369, 8 Ocak 1931, 2.

⁴³ “Gazi Edirneyi, Edirne Gaziyi Kucaklamıştı...”, *Milligazete*, S. 209, 11 Ocak 1931, 2.

⁴⁴ Edirne Postası gazetesi mensupları, bu sırada Atatürk'ten belediye merdivenlerinde bir dakikasını rica ederek, gazete adına bir fotoğraf almak istemişler ve kendisi de bu ricayı kabul etmiştir, bkz. “Gazi Edirneyi, Edirne Gaziyi Kucaklamıştı...”, 2.

liderimizin sık sık şehrimizi ziyaretiyle husule geleceğinden bunun teminini istirham eder ve iyi yolculuklar hayırlı seyahatler ve saadetler temenni ederim yüce Gazi” ifadelerini kullanmıştır. Atatürk bu sözler üzerine cevaben şu açıklamayı yapmıştır; “Edirne şehri halkı tarafından hakkımda gösterilen samimi hüsnükabul ve tezahürattan cidden memnun ve mütehassis oldum. Selam ve muhabbetlerimin muhterem ve sevimli Edirne halkına vesait-i münasebe ile ibrâğına vesatıtınızı rica ederim Allaha ısmarladık”.⁴⁵ Atatürk’ün Edirne’den ayrılması üzerine daha önce şehre gelmiş olan kaymakamlar ve çeşitli heyetler de kazalarına dönmüştür.⁴⁶

Atatürk, İstanbul’a dönüş yolunda da halkla olan temasını sürdürmüştür. İlk olarak güzergâh üzerinde yer alan Havsa’da otomobilinden inerek halk fırkası binasına geçerek burada yaklaşık 15 dakika kalmış, çeşitli temsilci ve kişilerle görüşmüştür. Aslına bakılırsa, Atatürk’ün Havsa’da halkla yapacağı görüşmenin henüz Edirne’ye girdiği esnada verilmiş bir karar olduğu söylenebilir. Atatürk 20 Aralık 1930 tarihinde Hasköy’den Edirne’ye giriş yaptığı sırada kendisini karşılayan Edirne Valisi’nin elini sıkılamak için otomobilden inmiş ve burada kendisini görmeye gelenlerle görüşmüştü. Bu sırada bir vatandaş; “Paşa biz tütün yetiştiricisiyiz” diyerek şikâyetle bulunmaya başlamış ve “Bizim Bulgaristan’da bu işler böyle yapılmıyordu. Şöyle yapılırdı” demesi üzerine, “Bizim Bulgaristan” sözüyle çehresi değişmiş, “Peki nerelisin sen?” demişti. Havsalıyım cevabını veren vatandaş Atatürk’ten şu cevabı almıştı; “Seninle Havsa’da görüşelim”⁴⁷. Daha sora Babaeski’ye ulaşan Atatürk, burada civar köylerden de gelen yaklaşık on bin kişilik bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştı. Babaeski belediye dairesine geçen Atatürk, burada yaklaşık 20 dakika boyunca yetkililer ve halk temsilcileriyle görüşmüştür. Bu ziyaretin ardından istasyona geçerek, burada bir saatten fazla kalmış ve saat 19.00’da kendisini yolcu etmeye gelenlere elini sallayarak İstanbul’a hareket etmiştir.⁴⁸

Atatürk, henüz Edirne’deyken gözlemlerini ve alınması gereken tedbirleri Başvekil İsmet Paşa’ya telgrafla iletmıştır. Bu telgraflardan ilki 22 Aralık 1930 tarihli olup, “Edirne işleri hakkında aşağıdaki notları nazar-ı dikkate şayan gördüm. İcra ve tatbiki hususunun teminini rica ederim” ifadeleriyle başlayıp Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal imzasıyla sona ermektedir. Bu hususta ilk olarak mahalli kredi ihtiyacına binaen Emlak ve Eytam bankasının bir şube açması, ikinci olarak Keşan ve İbrice limanı arasındaki yolun ıslahı ve İbrice’ye bir iskele yaptırılması, üçüncü olarak gümrük kapsının uzak olması nedeniyle bölgedeki halkın zahire ve saman ihracatını tahsil için Edeköyü ile Sofulu arasında bir kapı tesis edilmesi, dördüncü olarak Ergene Nehri’nin tathir ve kanal inşası mesaisine devam edilmesi karar altına alınmıştır. Son olarak meydana gelen kasırga nedeniyle minareleri yıkılan camilerin evkafa tamir ettirilmesi⁴⁹ de ayrı bir telgrafla belirtilmiştir.⁵⁰ Atatürk’ün kasırga nedeniyle şehirde meydana gelen hasarın giderilmesine yönelik telgrafi, kendisine sunulan bir dilekçede de belirtilmişti. Turan Bıçkı ve Dikiş Yurdu müdiresi, kasırgada harap olan yurt binasının tamirini talep etmiş ve bu talep Maarif Müdüriyeti’ne iletilmiştir.

Atatürk’ün Alpullu Şeker Fabrikası’nı konu edinen 23 Aralık 1930 tarihli telgrafi ise İstanbul’a ayak basar basmaz çektiği anlaşılmaktadır. Fabrikadaki gözlemlerinde Rusların İstanbul’da Türk şekerinden daimi suretle %10 nispetinde düşük fiyatla şeker sattığını ve “bu sahada da gayri meşru rekabette” bulunduğunu ifade eden Atatürk, konunun incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵¹ Trakya Bölgesi’nde yapılan incelemelerin ardından “seyahatimiz esnasında bazı meseleler hakkında Başvekil’e yazılan şeylerin bir listesi ile yazılanların birer sureti tekrar mütalaalarına medar olmak üzere bu notlara bağlanmıştır” ifadeleriyle birlikte hazırlanan raporlara bir ek yapılmıştır. Bu ek kısmında Edirne’de alınması gereken tedbirlere ve hayata geçirilmesi gereken uygulamalara değinilmiştir.⁵²

Atatürk, seyahatlerini tamamladıktan sonra Ankara’ya dönmüş, “intibalarının neticelerini” yazmaya başlamıştır. Basında çıkan haberlere göre Atatürk ilerleyen günlerde güneyde yer alan şehirlere yapacağı seyahatin ardından

⁴⁵ “Büyük ve Aziz Halâskarımız Gazi Hz. Perşembe Günü İstanbula Teşrif Buyurdular”, *Resmi Edirne*, S. 209, 28 Aralık 1930, 1.

⁴⁶ “Kaymakam Beyler”, *Resmi Edirne*, S. 209, 28 Aralık 1930, 1.

⁴⁷ *Atatürk’ün Yaşamında Edirne*, 70. Hazırlanan raporlarda, tütün ve tütün çiftçileri için alınması gereken tedbirler için bkz. *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, Haz. Gürbüz Tüfekçi, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998, 29.

⁴⁸ “Gazi Edirneyi, Edirne Gaziyi Kucaklamıştı...”, 2.

⁴⁹ Atatürk’ün İzmir seyahati hakkında bilgiler veren Cumhuriyet gazetesi, bu haberlerin yanı sıra Edirne’de meydana gelen fırtınaya da değinir. Buna göre Atatürk, fırtına sebebiyle harap bir hale gelen cami ve minarelerin hızlı bir şekilde tamir edilmesini istemiş, bu tamiratla şehrin eski manzarasına kavuşacağı bildirilmiştir, bkz. “Gazi Hz. nin Edirne’ye Bildirilen Bir Emirleri”, *Cumhuriyet*, S. 2421, 31 Ocak 1931, 1.

⁵⁰ *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, 61.

⁵¹ *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, 60.

⁵² *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, 54.

“tetkiklerinin neticelerini hazırlayarak hükûmete bildirecek” ve böylece hükûmetin faaliyet programı hazırlanacaktı.⁵³ Atatürk, aylarca süren tetkik seyahatlerinin ardından Ankara’ya döner dönmez Başvekil İsmet Paşa ile görüşmüş, bu görüşmede gözlemlerine dayanarak memleket yönetiminde bazı tedbirlerin zorunlu olarak alınması gerektiğini belirtmiştir. Atatürk ilk iş olarak yazdığı bir tezkire ile fırka grubundan meclisin feshini talep etmiştir. Bu teklif fırka grubu ve Başvekil tarafından tetkik edildikten sonra oybirliği ile kabul edilmiştir. Ardından “çok değerli ve inkılâpçı zevattan mürekkep olacağına hiç kimsenin şüphe etmeyeceği” meclis listesini hazırlamaya başlamıştır. Hazırlanan milletvekili listesinde eski dönemlere nazaran daha az bürokrat ve daha çok iş adamı ve işçi kimliğine sahip kimselere yer verilmiştir.⁵⁴ Yine basında çıkan haberlere göre Türk milleti Atatürk’ün aylarca süren bu tetkik seyahati sırasında ziyaret ettiği yerlerde sarf ettiği sözleri dikkatle dinlemiş ve bu nutuklardan alınması gereken dersleri almıştır.⁵⁵

Trakya Seyahatinde Atatürk’e Verilen Dilekçeler

21 Aralık 1930-25 Aralık 1930 tarihleri arasında Edirne’de bulunan Atatürk, bu süre zarfında halk ile yakından ilgilenmiş, halkın talep ve şikâyetlerini bizzat dinlemiştir. Bu talep ve şikâyetlerin bir kısmı sözlü olarak yapılan görüşmeler esnasında gündeme getirilirken önemli bir kısmı ise yazılan dilekçeler ile bildirilmiştir. Bu dilekçeler, *Resmi Edirne* gazetesi tarafından 28 Aralık 1930 ile 14 Ocak 1931 tarihleri arasında “*Edirneyi teşriflerinde Reisi cumhur Hazretlerine takdim olunan istidalar üzerine yapılan resmi muameleler ahabına tefhim edilmekle beraber gazetemizde de ayrıca ilanı faideli görülmüştür*” ifadeleriyle dört farklı sayıda yayınlanmıştır.⁵⁶

Atatürk’ün 17 Kasım 1930- 3 Mart 1931 tarihleri arasında yapmış olduğu seyahatlerde kendisine birçok dilekçe verilmiş olmasına rağmen Edirne’de sunulan dilekçelerin arzuhal sahibi, hülâsası, cereyan eden muamele ve son muamele başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde kaydedilmesi, dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına dair çıkarımlar yapılmasına imkân tanıdığı için önem arz etmektedir. Geniş bir sahaya yayılan ve kısa bir kesintiyle birlikte yaklaşık dört buçuk ay süren bu seyahatlerde ekonomi, eğitim, bayındırlık, adliye, tarım ve ticaret gibi pek çok alanda gözlem ve incelemeler yapılmış, vatandaşlarla kurulan yakın ilişkiler neticesinde mevcut sorunlar tespit edilip sorunların çözümüne yönelik raporlar hazırlanmıştır. Seyahatin tamamlanmasıyla birlikte TBMM tutanak yazıcıları tarafından kâğıda dökülen, ardından Atatürk’ün gözetimi altında temize çekilerek başbakana ve diğer ilgililere ulaştırılan raporlarda, sadece Edirne’de verilen dilekçelere dair istatistiksel verilerin oluşturulması, söz konusu dilekçelerin muhteviyatını daha anlamlı bir hale getirmektedir. Bu durum, hazırlanan raporlarda “*bir misal olmak üzere Edirne’de bir günde verilmiş olan istidaların nelere ait olduğunu gösterir bir mukayese tablosu hazırlanmıştır*” ifadesiyle aktarılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki bu raporlarda dilekçelerin muhteviyatına dair bilgilere yer verilmemiş, dilekçeler sadece sayısal olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Resmi Edirne gazetesinde ayrıntılarıyla yer alan bu dilekçeler mevcut kaynaklar arasındaki bütünlüğü sağlamaktadır.

Aslına bakılırsa bu gezi sırasında, ziyaret edilen hemen hemen tüm şehirlerde Atatürk’e birçok dilekçe verilmiştir. Seyahatin ilk durağı olan Kayseri’de CHF’ni ziyaret etmek için fırka önüne gelen Atatürk bir kadın tarafından verilen dilekçeyle bizzat ilgilenmiştir.⁵⁷ Trakya seyahatine çıkmadan önce on sekiz gün boyunca İstanbul’da bulunan Atatürk, bir yandan şehirdeki incelemelerini sürdürürken diğer yandan Dolmabahçe Sarayı’ndaki ofisinde çalışmalarına devam etmiştir. Atatürk, burada 5-11 Aralık 1930 tarihleri arasında kendisine iletilmek üzere verilen dilekçeleri incelemiş, ardından bu dilekçeler ilgili müfettişlere iletilerek gereğinin yapılması için kurumlara sevk edilmiştir. Aynı günlerde Anadolu seyahatlerini kayda alan Foks Film Şirketi’nin Anadolu seyahatine dair görüntülerinin yer aldığı sessiz filmi Elhamra Sineması’nda izleyen Atatürk’ün seyrettiği sahnelerden biri de Turhal İstasyonu’nda bir kadın tarafından kendisine verilen dilekçeyi okuduğu görüntüler olmuştur. 14 Aralık 1930 tarihinde Cerrahpaşa Hastanesi’ni ziyaret eden Atatürk, hastaneden ayrılmak üzere dışarı çıktığı sırada, kendisini bekleyenler arasından öne çıkan Münibe Hanım’ın bir maruzatı olduğunu söylemesi üzerine otomobilini durdurarak yaşlı kadının takdim ettiği dilekçeyi almıştır. 15 Aralık günü ise Darülfünun ziyaretinden sonra Dolmabahçe Sarayı’na dönen Atatürk, burada kendisini bekleyen bir grup

⁵³ “Gazi Hz. Seyahat İntibalarını Tespit Ediyorlar”, *Akşam*, S. 4406, 15 Ocak 1931, 1.

⁵⁴ İsa Yıldırım, “Atatürk’ü 1930-1931 Yurt Gezisi”, 204-205.

⁵⁵ “Gazi’nin Beklediği”, *Milligazete*, S. 217, 12 Mart 1931, 1; “Gelecek İntihapta Namzetler”, *Akşam*, S. 4406, 15 Ocak 1931, 1.

⁵⁶ *Resmi Edirne*, 28 Aralık 1930, 2.

⁵⁷ Gazi Hz. Kayseri’ye Vardılar”, *Vakit*, S. 4621, 19 Kasım 1930, 1.

mübadil kadınının verdiği dilekçeler ile ilgilenmiştir. 12 Şubat 1931 tarihinde ise Mersin'de CHF'nı ziyareti sırasında salona giren bir Girit mübadilinin elinde bulunan dilekçeyi alarak kendisiyle sohbet etmiştir.⁵⁸

Halkın iletmek istediği talep ve şikâyetler sadece seyahatler ile sınırlı kalmamış, Atatürk adına yazılan mektup ve dilekçelerle de gündeme getirilmiştir. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce, 17 Ekim 1923 tarihinde, eşi Ermeniler tarafından şehit edilen Advıye Hanım'ın yetim kalan oğlu Berkeddin'in İstanbul'daki okullardan birine parasız yatılı olarak kabul edilmesi için Atatürk'e yazdığı arzuhal bu noktada verilebilecek örnekler arasındadır.⁵⁹ Yozgat'tan Salim oğlu Fahri Doğan da okumak istediğini Atatürk'e mektupla bildirilenler arasındadır.⁶⁰ 1937 yılında Devlet Tiyatro Okulu sınavına giren ve sonuçtan oldukça emin olan İzmirli Talat Türküstün ise sonucun başarısız olduğunu öğrenince durumu Atatürk'e şu ifadelerle iletilmiştir; “*En büyük önderim. Size bu dertlerimi şifaen söylemek imkânını bir türlü bulamadım. Köşkünüzün kapusunda günlerce bekledim beni içeriye sokmadılar. Yazacağım birkaç satırımı yaşlı gözlerimle ayaklarınıza kapanarak yalvarıyorum lütfen okuyunuz*”.⁶¹

Atatürk'ün Trakya seyahati sırasında ve seyahatin hemen ardından 23 Aralık 1930 – 3 Ocak 1931 tarihleri arasında 146 dilekçe yazılmış olup bu dilekçelerden 23 Aralık 1930 ile 28 Aralık 1930 tarihi aralığında yazılan 25 dilekçe “son muamele” adı altında incelenmiş, diğerleri ise ilgili kurumlara iletilmiş ya da dilekçe sahibine bilgi verilmiştir. Dilekçelerin arzuhal sahibi kısmından, dilekçe yazarları hakkında bazı bilgiler elde edilebilmekte olup bunlardan ilki dilekçe sahibinin nerede ikamet ettiği. Söz konusu 146 dilekçe sahibinden 119'u Edirne merkezde, 4'ü Edirne'ye bağlı köylerde, 9'u Edirne'nin Havsa ilçesinde, 1'i Edirne'nin Keşan ilçesinde, 1'i Edirne'nin Enez ilçesinde, 1'i Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde, 1'i Kırklareli'nde, 1'i Kırklareli'nin Hayrabolu ilçesinde, 1'i Kırklareli'nin Babaeski ilçesinde ikamet ederken, 8 dilekçenin hangi mahalden yazıldığı tespit edilememiştir. Toplamda 2 şehir, 6 ilçe ve çeşitli köylerde yaşayan kişiler tarafından yazılan bu dilekçeler, Atatürk'ün Edirne seyahatine Trakya Bölgesi'nin farklı yerleşim birimlerinden birçok kişinin katılım sağladığını göstermektedir.

Yerleşim Birimi	Adet
Edirne Merkez	119
Edirne Merkez Köy	4
Havsa	9
Uzunköprü	1
Keşan	1
Enez	1
Kırklareli	1
Hayrabolu	1
Babaeski	1
Tespit Edilemeyen	8

Tablo 1: Dilekçelerin yazıldığı yerleşim birimleri ve adetleri

Dilekçe sahiplerinin yaşadıkları yerler gibi dilekçe sahiplerinin cinsiyet ve toplumsal kimlikleri de birbirinden farklılık göstermektedir. 146 dilekçeden 11 tanesi muhacir ve mübadiller tarafından yazılmış olup, bu sayı genel toplamın %16'sına tekabül etmektedir. Daha ziyade arazi, iskân ve hane talebine dair olan bu dilekçeler, göçmen nüfusun yaşadığı önemli sorunları ortaya koymaktadır. Toplam dilekçelerin %6'sını meydana getiren kesim gayrimüslimler olup üçü kadın biri ise erkektir. 79'u kadın, 58'i erkek dilekçe yazarı olup, 6 dilekçe köy heyetleri, 5 dilekçe öğrenciler, 2 dilekçe kardeşler, 1'i ise muhacir bir arkadaş grubu tarafından yazılmıştır.

Dilekçe sahiplerinin meslekleri ise gazetede verilen tablonun arzuhal sahibi ve hülâsası kısmından tespit edilebilmektedir. Buna göre dilekçe sahiplerinden birer kişinin demiryollarında istasyon makasçı, Selimiye Camii'nde kayyum, tebliğ memuru, itfaiyeci, kunduracı olduğu anlaşılırken iki kişinin müdür, beş kişinin öğrenci olduğu tespit edilmiş olup 134 dilekçe sahibinin mesleği hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

⁵⁸ Erdem Çanak, “Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek: 1930-1931 Gezisi”, 140-141, 143-144, 165.

⁵⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180-9-0-0.99-479-4, (17.10.1923).

⁶⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 180-9-0-0.70-348-22, (03.10.1928).

⁶¹ Hakan Kaynar, “Artistliğe fazla hevesim vardır...”: Musiki Muallim Mektebi'nin Evrak-ı Metruke'sinde Saklı Kalanlar”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (2013), 2013, 65.

Dilekçe sahiplerinin yaşadığı yerler, cinsiyet ve toplumsal kimlikleri ile mesleklerinden daha önemli olan ve dönemin toplumsal hayatına ışık tutacak olan bir diğer veri ise dilekçelerde gündeme getirilen talep ve şikâyetlerdir. Örneğin köy heyetlerinden gelen 6 dilekçenin tamamı, toprak ve arazi ile ilgili konuları içermektedir. Bu taleplerin çoğu araziden daha fazla yararlanabilmeye yönelik olup, köyler arası yaşanan sınır anlaşmazlıkları da dilekçelere konu olmuştur. Bu dilekçelerden ikisi muhacirleri konu edinmekte olup birinde muhacirler adına toprak talebinde bulunulurken bir diğer dilekçede ise muhacirlere verilen fazla araziden şikâyetçi olunmaktadır. Dilekçelerde yer alan talep ve şikâyetler gündelik hayatın hemen hemen her alanında kendini göstermiştir. Örneğin fakir ve yardıma muhtaç olduğunu belirten bir kişinin talebi, ücretsiz ulaşımdan yararlanabilmektir. Beyana dayanan bu talep geri çevrilmemiş ve ücretsiz ulaşım hizmetinden yararlanabilmesi için konu Sıhhat Müdüriyeti'ne iletilerek gerekli muayenelerin yapılması istenmiştir. Bir kişi ise Karakaçanlar hakkında tafsilatlı ihbarda bulunmak istemiş ve dilekçe derhal Polis Müdüriyeti'ne sevk edilmiştir. Maaş talebiyle ilgili olan bir dilekçede şu ifadeler kullanılmıştır; “285 senesinde Şumnu’da Serdar Abdülkerim Paşa ve sair paşalar maiyyetinde 45 sene hizmeti olduğumdan maaş tahsisine dair”. Kendisi için maaş talep eden erkeklerin Balkan Harbi, I. Dünya Harbi ve Millî Mücadele’de malul olduklarını belirttiği görülmektedir. Malul olduğunu belirtenlerden Hasan oğlu Ahmet ise Millî Mücadele’de “Trakya harekâtına iştirakinden dolayı taltifi hakkında rütbe” talep etmiştir. Kadınlar tarafından verilen dilekçelerin büyük bir kısmı maaş talebiyle ilgili olup birçok konu da gündeme getirilmiştir. Eytam sandığına yatırılan parasının akibetini soran, yetimleri için ikramiye talebinde bulunan, belediyeden ekmek gramajlarını arttırmasını isteyen, hırsızlığa uğradığından şikâyet eden, nafaka talebinde bulunan kadınlar olduğu gibi muavenet talebinde bulunan kadınların dilekçelerindeki ortak ifadeler ise kimsesiz, fakir ve yetimleri olduğudur.

Yazılan dilekçelerdeki talep ve şikâyetlerin çeşitliliğinin yanında dilekçe sahiplerinin ikamet ettikleri yerler gibi dilekçelerin iletildiği kurumların da oldukça farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda dilekçelerin iletildiği kurumlar şu şekildedir;

İletilen Kurum	Adet	İletilen Kurum	Adet
Askerlik Şubesi	45	Kırklareli Vilayeti	1
Defterdarlık	25	Uzunköprü Kaymakamlığı	1
Edirne Belediyesi	19	Hayrabolu Kaymakamlığı	1
İskân Müdüriyeti	14	Osmanlı Bankası	1
Maarif Müdüriyeti	7	Garp Hudut Kumandanlığı	1
Milli Emlâk Müfettişliği	7	Mektupçuluk	1
Müdde-i Umumilik	7	İdare Heyeti	1
Doğrudan Cevaplanan	4	Rüsümat Müdüriyeti	1
Sıhhat Müdüriyeti	3	Tütün İnhisar İdaresi	1
Lise Müdüriyeti	3	Karaağaç Fabrikası	1
Polis Müdüriyeti	2		

Tablo 2: Dilekçelerin iletildiği kurumlar ve adetleri

Toplamda 20 farklı kuruma iletilen bu dilekçeler, halktan gelen talep ve şikâyetlerde yerel bürokrasinin neredeyse tüm birim ve kademeleriyle devrede olduğunu göstermektedir. 45 ile en fazla dilekçenin sevk edildiği kurum olan askerlik şubesine iletilen talep ve şikâyetlerin tamamı maaş ile ilgilidir. Dilekçelerin büyük bir kısmı şehit yakını olarak baba, eş ve çocukları üzerinden maaş talep eden kadınlardan gelirken, diğerleri ise malul olan erkeklerden gelmiştir. 25 dilekçenin sevk edildiği defterdarlığın ise maaş ve vergi ile konuları çözülmesi istenmiştir. 19 dilekçenin sevk edildiği Edirne Belediyesi’nin ise daha ziyade muavenet ve ekmek dağıtımı gibi sosyal yardım konularına çözüm getirmesi beklenmiştir. İskân Müdüriyeti’ne 14 dilekçe sevk edilmiş olup ön plana çıkan konular iskân, hane talebi ve arazi meseleleriyle ilgilidir. Talep ve şikâyetlerin nedenlerine göre bu kurumlar farklı sayılarda değişiklik göstermiştir.

İnceleme ve Değerlendirmesi Yapılan Dilekçeler

23 Aralık 1930’dan 3 Ocak 1931 tarihine kadar verilen toplam 146 dilekçeden 23 Aralık- 28 Aralık 1930 tarihleri arasındaki 25 dilekçe “son muamele” başlığı altında değerlendirilmiş; bu dilekçelerden bir kısmı nihai karara bağlanırken bir kısmı ilgili makamlara iletilmiş, bir kısmı da başvuru sahibine bilgi verilerek şikâyete/talebe konu olan sürecin güncel durumu belirtilmiştir. Öte taraftan bu 25 dilekçe, halktan gelen talep ve şikâyetleri

göstermekle birlikte yerel ve merkezi bürokrasinin mevcut sorunları çözme kapasitesi ve etkinliğini göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Toplamda 146 dilekçenin neredeyse yarısı maaş talebi ile ilgili olmakla birlikte bu oranın kadınlarda daha yüksek olduğu görülmektedir. 78 kadından 42'si çeşitli sebeplerle maaş ve maaş artışı taleplerinde bulunmuştur. Şehit yakını olarak 16'sı eşinden, 5'i babasından, 12'si de oğlu üzerinden maaş talebinde bulunan kadınların dilekçelerindeki ortak vurgu eş, baba ve çocuklarının şehit olmasıdır. Bu talepte bulunanlar arasında memur eşleri de mevcut olup bazı kadınlar, bağlanacağı belirtilmesine rağmen henüz bağlanmayan maaş konusunu gündeme getirmiştir. Çocuklarından maaş bağlanmasını isteyen 12 kadının hepsi şehit annesi olup, çocuklardan birinin kayıp olduğu birinin de Çanakkale'de şehit düştüğü tespit edilmiştir. Dilekçelerin 26'sında yani %38'inde şehitlik kavramı geçmektedir. Bu dilekçelerden birinde 3, diğerinde 5, bir diğerinde ise sayı belirtilmeksizin kardeşlerin şehit olduğundan söz edilmektedir. Erkeklerden 1'i Filistin, 1'i Mısır, 4'ü Çanakkale'de şehit olurken bir gayrimüslim Balkan Muharebesi'nde vefat etmiştir. Hayrabolu'dan iletilen bir dilekçede ise oğlunun şehit olup olmadığının tespit edilmesi istenmiştir. Maaş ile ilgili olan dilekçelerde şehitlik kavramının ardından savaş maluliyeti gerekçesi gelmektedir. Bu kapsamda 2 erkek Balkan Harbi'nde 2 erkek de Milli Mücadele sırasında malul kalmıştır. Toplamda 11 dilekçede yani dilekçelerin %16'sında maluliyet ifadesi geçmektedir. Maaş talebinde bulunan baba, eş ve çocuklarının dışında bizzat kendisi Balkan Harbi sırasında vücuduna mermi isabet etmesi sebebiyle malul kalmış olan kadınlardan biri, kesilen maaşının yeniden bağlanmasının yanı sıra bir ev ve protez ayağının tamir edilmesini talep etmiştir.

Maaş talepleri emeklilik, yetim, kimsesiz ve dul maaşları şeklinde dilekçelere konu olmuştur. Seyahat raporlarının maliye başlığı altında yer alan tespit ve ileri sürülen çözüm önerilerine göre, maaş konusunun uzun süredir çözülemeyen bir mesele olduğu ifade edilmiştir. Halkla yapılan görüşmeler ve vatandaşlardan gelen şikâyetler üzerine maaş tahsisi işinin “*senelerce sürdüğünden ve hatta üç, beş, sekiz seneden beri yapılan takibata rağmen maaş tahsisi muamelesinin bitirilmediğinden şikâyet olunduğu*” anlaşılmıştır. Nitekim Balkan Harbi'nde malul kalan bir kadının 18 yıl sonra gündeme getirdiği maaş konusu göz önüne alınırsa, halkın bu husustaki taleplerinde haklılık payı ve aynı zamanda yapılan tespitlerin doğruluğu ortaya çıkmaktadır.⁶² Bu hususta özellikle kadınların daha fazla mağdur edilmeyerek sorunun süratle çözülmesi, ilgililere maaş tahsisi yapılması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim bu vatandaşlar “*maaş cüzdanlarından başka hiçbir mali itibar ve teminatı bulunmayan*” kişiler olarak değerlendirilmiştir.⁶³ Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal yardım sistemi işlevsel ve kapsamlı olarak örgütlenememiş, bu anlamdaki yardım politikaları 1931 yılında kurulan Halkevlerinin sosyal yardım şubeleri tarafından sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu şubelerin en önemli görevi, faaliyet bölgelerindeki yardıma muhtaç ve kimsesiz kadınlar ile çocuklar, ihtiyarlar, maluller ve hastalara yardım etmektir.⁶⁴

“Son muamele” işlemi gören 25 dilekçeden 4 tanesi, daha önce herhangi bir kuruma başvuru yapılmaksızın doğrudan Atatürk'e verilmiş olup tamamı maaş talebiyle ilgilidir. Örneğin, Yıldırım Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Mehmet'in “*Balkan Harbinde malul kaldığından maaş tahsisine dair*” verdiği dilekçe, “*şimdiye kadar müracaatı mesbuk olmadığından şubeye müracaatı tefhim edilmiştir*” ifadesiyle sahibine iade edilmiştir. Benzer şekilde Edirne Karanfiloğlu'ndan Münevver Hanım'ın “*Zevci tabur kâtipliğinden emekli Osman Nuri Efendi'nin 3 çocuğuna maaş tahsisine dair*” dilekçesi, bu husustaki başvurunun öncelikle askerlik şubesine yapılması gerektiği belirtilerek cevaplanmıştır. “*Balkan Harbinde malul olduğundan ve sekiz evlat sahibi bulunduğundan maaş tahsisine dair*” dilekçesini sunan Hazinedar Sinan Bey Mahallesi'nden Aydın Bey de benzer şekilde bilgilendirilmiştir. “*Şehit olan oğlum takım zabiti Ferhat Efendi'den maaş tahsisi*” ifadeleriyle dilekçesini yazan Uzunköprülü İsmail Kızı Ayşe Hanım da bu husustaki bir diğer örnektir.⁶⁵

Maarif Başkâtibi Şükrü Efendi'nin eşi de maaş tahsisi hususunda dilekçe yazarlar arasındadır. Yapılan incelemede Şükrü Bey'in Giresun vilayeti tahrirat mümeyyizliğindeki hizmet süresi Dâhiliye Vekâleti'nin ilgili

⁶² Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 46.

⁶³ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 46.

⁶⁴ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Ankara: Hâkimiyeti Millîye Matbaası, 1932, 14.

⁶⁵ Aslına bakılırsa şehit yakınları için uygulanan yardım politikaları Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'yle birlikte başlamıştır. Bu dönemde askerî alanda başlayan reform çalışmaları kapsamında, gazi ve şehit yakınları için yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1869 yılında çıkarılan Askerî Tekâüt Kanunu, bu doğrultuda atılan erken tarihli adımlar arasındadır. Ardından 1909 yılında yapılan düzenlemeyle bu uygulamanın kapsamı genişletilmiş, 1916 yılında ise yeni bir kanun hazırlanmıştır. 23 Nisan 1920 ile 15 Nisan 1923 yılları arasında kurucu meclis tarafından da sürdürülen bu çalışmalar maaş, şehit çocuklarının himayesi, yakınlarına arazi verilmesi ve taltif politikaları ile devam etmiştir, Ahmet Çelik, “Birinci Büyük Millet Meclisi Döneminde Şehit Yakınlarına Yönelik Yardım Politikaları”, BELGİ, 20 (2020), 2246-2247, 2258.

müdürlüğünden sorulmuş ve henüz bir cevap alınamamıştı. Bu nedenle maaş hesaplanması ve tahsisi gecikmişti. Daha sonra Giresun'dan getirilen mazbata Maarif Vekâleti'ne sunulmuş ve konunun değerlendirilebilmesi için hazırlanan evraklar 20 Aralık 1930'da İstanbul Zat Maaşları Muhasebeciliği'ne iletilmiştir. Seyahat raporlarının maarif ile ilgili konular kısmında Şükrü Bey'in eşi tarafından verilen dilekçenin ve bir süredir devam eden bu sorunun çözümüne de yer verilmiştir. Daha önce hazırlanan kanun uyarınca emekliliklerini maliyeye veren ve emekli maaşlarını umumi bütçeden alan ilk mektep muallimlerinin yapılan yeni düzenlemeler doğrultusunda emekli maaşlarını vilayetlerin hususi bütçelerinden almalarına karar verilmiştir. Ancak emeklilik işlemleri, eski kanunun uygulamada olduğu zaman zarfında yapılmış olan 100 kadar muallim olduğu tespit edilmişti ve yüksek bir ihtimalle Şükrü Bey de bu kişiler arasında yer almaktaydı. Maliye Vekâleti bu kişilerin maaşlarının vilayet bütçelerinden verilmesi gerektiğini belirtirken, vilayetlerin bu ödemeler için bütçelerinden tahsisat ayırması gerektiği karara bağlanmıştır. Raporda son olarak şu ifadelerle yer verilmiştir; “*senelik yekûnu mühim olmayan bu paranın hangi merciden verilmesi lazımsa bir an evvel tespiti bu muallimleri memnun edecektir*”.⁶⁶

Seyahat notları kapsamında hazırlanan raporların tarım ile ilgili olan bölümlerinin büyük bir kısmı halktan gelen talep ve şikâyetler doğrultusunda arazi dağıtımını konu edinse de yetkililer tarafından yerinde yapılan incelemeler ve hazırlanan raporlar, meselenin çok daha geniş bir çerçevede ele alındığını, tarımsal üretimin sürekliliğini sağlayabilmek için politikalar geliştirildiğini göstermektedir. Ülke genelinde olduğu gibi Trakya Bölgesi'nde de tohum ıslah istasyonlarının kurulması, zirai ürünlerin kıymetlenmesi, farelerin meydana getirdiği tahribat ve çekirge ile mücadele edilmesi, sunulan dilekçelerin hiçbirinde gündeme getirilmese de hazırlanan raporlarda ayrıntılı şekilde yer almıştır.⁶⁷ Tarım ile ilgili yapılan tespitlerin bir diğeri ise 1929 krizinin meydana getirdiği açlık olgusuna atıfta bulunmaktadır. Buna göre “*bazılarının iddiaları gibi memlekette açlık ve kıtlık yoktur. Hatta Trakya'da geçen seneye göre %20-50 arasında fazla mahsul alınmıştır*”.⁶⁸ Nitekim 146 dilekçenin hiçbirinde açlık ve kıtlık vurgusuna değinilmemiştir.

Arazi dağıtımını konusunda yaşanan sorunlar, hazırlanan raporlarda iki farklı şekilde ele alınmıştır. Bunlardan ilki dağıtıma hazır halde toprak bulunmasına rağmen arazisi olmayan çiftçilere ortalama 10 dönüm kadar ekilebilir alan verildiği bunun da oldukça yetersiz olduğudur. Bir diğer husus ise arazi dağıtımını için istimlak edilen toprakların sahiplerine yapılacak ödemelerde sorunların yaşandığı, gerçekleşen ödemelerde ise tapu işlemlerinin bazılarında hatalar olduğudur.⁶⁹ Arazi ile ilgili konuların başında dağıtım meselesi gelse de arazi vergileri de gerek dilekçelere gerekse raporlara konu olmuştur. Nitekim Atatürk'e Edirne'de verilen dilekçelerden 7 tanesi arazi ile ilgili her iki konuyu da içermektedir. Atatürk ve mahiyetinin ziyaret ettiği yerlerde bu konuda gelen şikâyetlerin değerlendirildiği arazi vergisi başlığı altında önemli tespitler yapılmıştır. Konuya dair “*mahsulün para ettiği seneler için bu verginin binde nispeti çok değildir*” değerlendirilmesi yapılsa da arazi vergisini ağırlaştırıcı ve bu hususta tedbir alınmasını gerektiren altı farklı noktaya değinilmesi konunun önemini göstermektedir.⁷⁰ Toplumun muzdarip olduğu bir diğer vergi türü de kazanç vergisi olmuş, bu kapsamdaki şikâyetlere dair alınacak tedbirler altı hususta değerlendirilmiştir.⁷¹ Seyahat notlarında vergi kanunları kapsamında haklı şikâyetlerin olduğu belirtilerek, özellikle kişilerin sahip olduğu mali gücün üstünde vergilendirilmemesi tavsiye edilmiştir.⁷²

Arazi meselelerini konu edinen ve son muamelesi gerçekleştirilen dilekçelerin detaylı bir şekilde değerlendirildiği ve dilekçe sahibine ayrıntılı şekilde bilgi verildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Havsa'nın Çukur ve Bakışlar köylerinin ihtiyar heyetleri tarafından 26 Aralık 1930 tarihinde verilerek “*taksim ve tevzi olunan araziden istifade için Şurayı Devlet'e vaki müracaatlarının*” akıbetinin sorulduğu dilekçe değerlendirildikten sonra ilgililere şu cevap verilmiştir; “*Evrakları Şura-yı Devlet'tedir. İdare heyeti, kararın tebliğ tarihini istemiştir. Şurayı Devlet'e arz edilecektir. Kendilerine tefhim edilmiştir*”. Yine Havsa'nın Naip Yusuf köyünden İsmail Bey, “*337 muhacırı*” olduğunu ileri sürerek arazi talep etmiştir. Yapılan incelemelerde Babaeski'ye sevk edilen muhacirlerden olduğu anlaşılan İsmail Bey'in, bekâr olması nedeniyle orada iskân edilemediği, her ne kadar daha sonra evlenmiş olsa da iskân alabilmek için müracaatta bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda İsmail Bey'in

⁶⁶ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 44.

⁶⁷ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 28.

⁶⁸ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 27.

⁶⁹ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 30-31.

⁷⁰ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 32.

⁷¹ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 35-36.

⁷² Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 114.

ilk olarak iskân müracaatı yapması, müracaatının değerlendirilmesinin ardından talebi hakkında işlem yapılabileceği belirtilmiştir.

Arazi meseleleri ile ilgili dilekçelerdeki talep ve şikâyetlere konu olan bazı hususların ise daha önce çözüme kavuşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum merkezi ve yerel bürokrasinin mevcut sorunları tespit edip çözüm üretebildiğini göstermektedir. 25 Aralık 1930'da Havsa Oğulpaşa Köyü ihtiyar heyetinin, köye iskân edilen Bulgaristanlı muhacirlere arazi verilmesi için hazırladığı dilekçe bu nokta verilebilecek örneklerdendir. Buna göre dilekçe tarihinden birkaç gün önce 22 Aralık 1930'da vilayet tarafından alınan karar uyarınca, köyde ikamet eden 34 hane muhacire arazi verilmesi kararlaştırılmış, arazilerin tasdik ve dağıtımı için de bir memur görevlendirildiği belirtilmiştir. Edirne itfaiye grubu kumandanı Cemal Efendi, düşman tarafından “*mahvedilen emval ve hayvanlarına mukabil emlak ve arazi*” verilmesini istirham etmiştir. Talebi incelenen Cemal Efendi'ye menkul malları zarara uğrayanlara tazminat verilemeyeceği, muvazene-i umumiye kanunu uyarınca da arazinin sadece çiftçilikle uğraşanlara verilebileceği bildirilmiştir.⁷³

Havsa'nın Osmanlı Köyü'nden Hüseyin Bey, malul olduğunu belirttiği dilekçesinde arazi talep etmiştir. Yapılan incelemede Hüseyin Bey'in daha önce de aynı talepte bulunduğu, kendisine araziye belirleyip teslim etmek için gönderilecek heyetin ulaşım harcırahını karşılaması gerektiği belirtilmiş, Hüseyin Bey'in yeniden gündeme getirdiği talebine aynı cevap verilmiştir. Havsa'nın Abalar Köyü ihtiyar heyeti mazbata şeklinde hazırladıkları dilekçede arazi talep etmiş ve kendilerine muvazene-i umumiye kanunu uyarınca arazi verileceği bildirilmiştir. Havsa ilçesi Oğulpaşa Reşadiye köy ihtiyar heyeti ise kendilerine ait arazinin Sazlıdere'ye verilmesi nedeniyle şikâyetçi olmuştur. Dilekçenin incelenmesinin ardından, bu köyde milli emlaka ait olan arazinin Sazlıdere köylülerine tahsisi edildiği, kendi kullanımları için ise Abalar Köyü'nden arazi verildiği bildirilmiştir. Öte taraftan Abalar Köyü'nde fazladan arazi olduğu, “*tâlip oldukları takdirde*” bu arazinin de kendilerine verilebileceği aktarılmıştır. Koşukavak'ta bıraktığı varlıklarına mukabil emval talebinde bulunan Reşit Efendi'nin dilekçesi de ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Reşit Efendi, kanun kapsamında Bulgaristan'da bırakmış olduğu gayrimenkullerine karşılık emlak ve arazi talebinde bulunmuş fakat bu husustaki talimatname, dilekçe tarihi itibarıyla henüz tebliğ edilmemişti. Konu hakkında vekâletten farklı tarihlerde malumat istendiği ancak henüz resmi bir işlem yapılmadığı kendisine bildirilmiştir.⁷⁴

Toplam dilekçelerin 13'ünde iş talebinde bulunulduğu tespit edilmiştir ki bu da yaklaşık olarak %19'luk bir orana tekabül etmektedir. İş isteyen 9 erkekten biri hademe, biri herhangi bir iş, biri Tütün İnhisarlar İdaresi'nde, biri Rüşumat memurluğuna tayini, biri Belediye'de, biri Trakya müdafaasında bulunduğundan Belediye'de, biri herhangi bir vazifeye, biri Şimendifer kumpanyasında, biri memuriyet talebinde bulunmaktadır. İş isteyen 4 kadından biri resmi bir vazifeye, biri uygun bir işe girmek isterken iki kadın ise hasta bakıcı olarak iş talep etmiştir. Son muamele işlemi gerçekleştirilen dilekçeler arasında iş talebiyle ilgili olanlar dikkat çekmektedir. Hüseyin Bey'in “*mekteplerden birine hademe tayin edilmesine dair*” verdiği dilekçe “*hâlihazırda mektep hademeliği kadrosu mevcut olmayıp, kadro açığı olduğu takdirde*” talebinin değerlendirileceği şeklinde cevaplanmıştır. Ancak seyahat notları kapsamında hazırlanan raporların “ilk tedrisat” başlığı altında yer alan bilgilere bakılacak olursa, hademe olmak Hüseyin Bey'in bu talebinin karşılanması pek de mümkün gözükmemektedir. Nitekim yapılan incelemelerde bazı mekteplerde ihtiyaçtan fazla hademe olduğu tespit edilmiştir. Öte taraftan kız ve erkek öğretmen mektepleriyle sanat mektepleri, şehir ve köy yatılı okullarında talebenin ihtiyaçlarını bizzat karşılaması ve yalnız ağır hizmetler için hademe görevlendirilmesi hem tasarruf hem de talebenin ihtiyaçlarını karşılamaya alışması bakımından önemli olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.⁷⁵

İş talebinde bulunan Polis Ömer Efendi'ye verilen cevapta, istihdam için gerekli şartları taşıması halinde, görevine eş değer bir vazifeye istihdam edilebilmesi için ilgili kuruma müracaat etmesi gerektiği belirtilmiştir. Daha önce Tütün İnhisarlar Dairesi'nde çalışmış olan Ahmet Fehmi Efendi, yine aynı işe tayin edilmek istemektedir. Yapılan incelemede kendisinin idarenin daimî memurlarından olmadığı, ücretli bir şekilde müstahdem iken sözleşmesinin sona ermesiyle işten çıkarıldığı belirtilmiştir. Ancak kadro açılması halinde ve “*ehliyeti takdirinde*” işe tayin edileceği bildirilmiştir. İş talebinde bulunan bir diğer kişi Ahmet Bey de Rüşumat memurluğuna tayin edilmek istemiş, konu ilgili daireye iletilerek kendisinin de müracaatta bulunması gerektiği aktarılmıştır.

⁷³ Resmi Edirne, 7 Ocak 1931, 2.

⁷⁴ Resmi Edirne, 11 Ocak 1931, 3.

⁷⁵ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 51.

Seyahat notlarında ön plana çıkan bir diğer konu ise mekteplerle ilgilidir. “Mektep İhtiyacı” başlığı altında değerlendirilen bu konuda özellikle çocuklarını okutmak isteyen ailelerin talepleri incelenmiştir. Nitekim bu konuyla ilgili son muamelesi yapılan beş dilekçeden üçü talebelerden, ikisi ise aileler hatta anneler tarafından verilmiştir. Bu dilekçelerde parasız yatılı okula kaydedilme, sınıfta kaldığından yeniden okula kabul edilme ve başka bir okula nakledilme talepleri yer almaktadır. Hazırlanan raporda, “*eski devre nispetle kıyas kabul etmeyecek kadar çok talebenin*” okula gittiği belirtilse de ailelerden gelen müracaatların karşılıksız kalmaması gerektiği belirtilmiş; ilk tahsilden sonra okumak isteyenlere yatılı mektep olmasa da “*hallerine göre girebilecekleri bir mektep kapısı göstermenin*” bir ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir.⁷⁶

Parasız yatılı olarak mektebe kabul edilmek isteyen kişilerden biri Ali Efendi’dir. Ancak yapılan incelemelerde Ali Efendi’nin mektebi terk ettiği ve gelecek sene yeniden müracaat yapmasından başka “*şimdilik bir muamele yapılması imkânı olmadığı*” bildirilmiştir. Aynı talepte bulunan Hamdi Efendi’ye verilen cevap ise farklı olmuştur. Kendisine Eylül ayında imtihana girmesi gerektiği ve şimdilik hususi idareden aylık 10 lira muavenet verileceği ifade edilmiştir. Sınıfta kalan İhsan Efendi yeniden parasız yatılı olarak okumak istese de “*bu gibiler hakkında yapılacak bir muamele olmadığı*”, kendisine aylık 10 lira muavenet verileceği aktarılmıştır.⁷⁷

İncelenen dilekçelerden biri de hane talebinde bulunan Remziye Hanım’a aittir. Kaleiçi’nde Rasathane karşısındaki 6 numaralı hanede ikâmet eden Remziye Hanım, yangınezde olduğunu belirterek iskân talebinde bulunmuştur. Daha önce alınan karar doğrultusunda yangından mağdur olan kişilerin 13 Mart 1926 tarihine kadar İskân Müdüriyeti’ne başvuru yapmaları gerekmektedir fakat Remziye Hanım’ın başvuru yapmadığı anlaşılmıştı. İskân işlemleri gerçekleşmeyen yangınezedelerin 15 Nisan 1341 tarihli kanun uyarınca mazbatalarıyla birlikte Maliye Vekâleti’ne başvuru yapmaları, ayrıca zarar ve ziyanlarını talep etmeleri gerektiği kendisine bildirilmiştir.

Gerek dilekçelerde gerekse hazırlanan raporlarda kendisine geniş bir yer bulan konulardan biri de muhacir ve mübadiller ile ilgili olup bu konular arasında arazi dağıtımı ile vergi hususu ön plana çıkmaktadır. Özellikle mübadele ve iskân işlerinin “*bir an evvel düzeltilmesinin zaruri olduğu, bu konuların bozuk ve sürüncemede kalmış meselelerin başında geldiği*” vurgulanmıştır. Bu konuların “*memleketin tamamında pek çok vatandaşın her gün herkesin merhametini celb eden ıstıraplarını ifade ettiği*” belirtilerek, bunların gerek hükûmet gerekse fırka aleyhinde olumsuz etkiler meydana getirdiği ifade edilmiştir.⁷⁸ Mübadillerin bu dönemde yaşadığı sorunların başında, kendilerine verilen araziler için tapu işleminin yapılmaması, yapılanlardan ise “*tapu harçlarının defaten istenmesi*” gelmekteydi.⁷⁹

Karacaova muhacirleri adına Mehmed Mustafa Efendi’nin şikâyeti de bu hususta verilebilecek örneklerden biridir. Kendilerine henüz tapu verilmemesinden ve sahip oldukları araziye Musabeyli köylülerinin müdahale etmelerinden şikâyetçi olan Mehmed Mustafa Efendi’nin dilekçesi kısa süre içerisinde cevaplanmıştır. Verilen cevaba bakılacak olursa, söz konusu tapular hazırlanmış ve ilgililerin tapu evraklarını almaları gerektiği kendilerine birçok kez tebliğ edilmiş olmasına rağmen almamışlardı. Arazilerine yapılan müdahalenin engellenmesi için de jandarmaya bilgi verildiği aktarılmıştır. Kıyık sakinlerinden Mutuş Ali ve arkadaşları da yapmış oldukları tapu başvurusunun sonuçlandırılmasını talep etmiştir. Yapılan incelemelerde başvuru sahiplerinin kefil göstermemeleri nedeniyle dosyalarının mülkiye müfettişliği tarafından işleminden kaldırıldığı bildirilmiştir. Keşan’da ikamet eden Demirhisar mübadillerinden Hatice Hanım’ın dilekçesi de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Hatice Hanım, dilekçe tarihinden dört sene önce tapusu verilen dükkânının başka birine verilmek istendiğini belirtmiştir. Yapılan incelemede Hatice Hanım’ın dosyasının tapuya sevk edildiği bildirilmiş ancak tapu idaresi memurunun noksan kıymet çıkardığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine konu tapu müfettişleri tarafından ele alınarak tahkikat yapılmaya başlanmış ve dosyanın müfettişi olarak da Ahmet Bey görevlendirilmiştir⁸⁰.

23 Aralık 1930 tarihli dilekçesinde emeklilik maaşı ödemesinde yaşanan sorunları dile getiren Mehmet Bey’e verilen cevapta, kendisine maaş tahsisi yapıldığı ve hatta 10 yıldır maaş aldığı belirtilerek, konu 27 Aralık 1930’da Kırklareli Vilayeti’ne iletilmiştir. Seyahat notları kapsamında hazırlanan raporlara göre Atatürk’e Edirne’de sunulan 13 dilekçe “fuzuli muavenet” olarak değerlendirilmiştir. Mehmet Bey’in maaş talebi de bu bağlamda

⁷⁶ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 50.

⁷⁷ Resmi Edirne, 14 Ocak 1931, 3.

⁷⁸ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 49-50.

⁷⁹ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 50.

⁸⁰ Resmi Edirne, 7 Ocak 1931, 2.

değerlendirilmiş olabileceği gibi bu hususta talepte bulunan tek kişi kendisi değildi. Yine aynı raporlara bakılacak olursa, “herkeste haklı, haksız her şeyi hükûmetten istemek ve her mahrumiyetin mes’uliyetini hükûmete atfetmek zihniyeti hâsıl olmuştu”⁸¹. Atatürk’ün Edirne ziyareti sırasında Kıyık semtinden Gümgüm lakaplı Rıza Efendi ile aralarında geçen diyalog da bu kapsamda değerlendirilebilir. “Bizim Kıyık semtimizdeki cami namaz kılınmayacak derecede yıkkın durumdadır. Halk namazlarını kılmak için, bize pek uzak olan büyük camilere gitmek zorunda kalıyorlar. Paşam emir verin de camimiz onarılsın” diyen Gümgüm Rıza’ya Atatürk şu cevabı vermiştir; “Benim bildiğim namaz kılmak için uzun yol yürümek daha sevaptır. Siz de fazla sevap kazanıyorsunuz, fena mı?”⁸²

Raporda da belirtildiği üzere her şeyi hükûmetten bekleyen kişiler olduğu gibi haksızlığı tespit edilmiş şikâyetlerle de karşılaşmıştır. Sözgelimi Alpulu İstasyonu’nda tren hareket edeceği sırada köylüye bakılmadığını, çiftçinin borç içinde olduğunu ve hatta hayvanlarını sattığını bağırarak söyleyen kişinin servet sahibi bir hayvan tüccarı olduğu anlaşılmıştır. Hayvanlarının su içmeye gidecek yolu olmadığını söyleyen köylülerin iddiaları da mahallinde tetkik edildiği zaman “davalarının hakikate mutabık olmadığı”, pirinç tarımı ile uğraşan çiftçilerin tarlalarına daha kolay ulaşmak istediği tespit edilmiştir. Havsa’da ise “mahsulümüzü ucuz satıyoruz, lüzumlu şeylerimizi pahalı satın alıyoruz” şeklinde şikâyetle bulunan müştekinin bir tefeci olduğu anlaşılmıştır.⁸³ Nitekim bu kapsamlı raporların hazırlanmasının nedenleri arasında “halkın hangi ızdıraplarla malul olduğunu”⁸⁴ ve “hangi noktalarda tenvire muhtaç olduğunun” tespit edilmesi gelmektedir.⁸⁵

Sonuç

1930’un Aralık sonu ve 1931 Ocak ayı başında yaşadıkları sorunları Atatürk’e iletmek için yazılmış olan 146 dilekçe, bu makalede ele alınan örnekler ve bağlamdan çok daha fazla bilgi sunmaktadır. Dilekçe sahiplerinin yaşadıkları yer, meslekleri, talep ve şikâyetleri ile bunların iletildiği kurumlar gibi anahtar kelime olarak ifade edilebilecek kategorilerde ele alınan konular, 1930’ların başındaki genç cumhuriyet bireylerinin kendilerini nasıl tanımladıklarına, umutlarına ve hatta hayatta kalma çabalarına dair bir kapı aralamaktadır. Nitekim bu dilekçeler gerçek kişilerin elinden çıkmış bütün diğer belgeler gibi bizi geçmişte yaşanan gerçek karakterler ve hayatlarla buluşturma imkânı vermesi bakımından son derece önemlidir.

Dilekçeler kategorik olarak değerlendirildiğinde yaşanan sorunların başında geçim sıkıntısının geldiği anlaşılmaktadır. Geçim sıkıntısı dilekçelere maaş bağlanması, muavenet, ikramiye ve ekmek talebi gibi ifadelerle yansımış olmakla birlikte maaş talepleri gerekçelerinin tamamına yakını şehitlik ve maluliyet kavramlarını içermektedir. Öyle ki bu maaş talepleri 1869 yılından itibaren 45 yıl Şumnu’da askerlik yapan Ahmet oğlu Hüseyin’den Millî Mücadele’de vatan müdafaasında bulunan Halil oğlu Ömer’e kadar Türk tarihinin son yarım yüzyıllık savaş sürecini de içermektedir. Bu uzun savaş ikliminin ardından kimsesiz, fakir ve yetimleriyle kalan kadınların baba, eş ve çocukları şehit olmuştur. Balkan Harbi sırasında vücuduna mermi isabet eden ve dilekçesinde protez ayağının tamir edilmesini isteyen Semiha Hanım ise bu haliyle erken cumhuriyet dönemindeki toplumsal hafızasının izlerini adeta vücudunda taşımaktadır.

Dilekçelerdeki talep ve şikâyetler göstermiştir ki Trakya Bölgesi’nde arazi, vergi ve maaş için talepte bulunanlar aslında kırsal kesimin birer üyesiydi. Ancak belirtilmesi gereken bir diğer husus bu kırsal kesim üyeleri yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen seyahat boyunca cumhuriyete ve Atatürk’e olan bağlılıklarını açıkça göstermiştir. Atatürk, seyahat sırasında halkın tüm talep ve şikâyetleriyle yakından ilgilenmekle birlikte gündeme getirilen konuları fotoğrafın bütününe bakarak çözümlenmeyi tercih etmiştir. Nitekim bu durum dilekçe içeriklerinden hareketle hazırlanan raporlardaki tespit ve yapılması planlanan düzenlemelere bakılınca açıkça

⁸¹ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 51.

⁸² Atatürk’ün Yaşamında Edirne, 109.

⁸³ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 52.

⁸⁴ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 48.

⁸⁵ Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 11. Toplam 241 dilekçeden meydana gelen bu tabloya göre, dilekçelerin %37’sini meydana getiren iskan işleri 93 dilekçeyle ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 69 dilekçe ile toplamın %29’unu oluşturan maaş (şehit maaşı), üçüncü sırada 44 dilekçe ve %18.5 oranla mektep (meccani yatı mektebi), dördüncü sırada 13 dilekçe ve %6 oranla fuzuli muavenet, beşinci sırada 7 dilekçe ve %3 oranla cezadan af, altıncı sıra 5 dilekçe ve %2 oranla memuriyet talebi, yedinci sırada 4 dilekçe ve %1.5 oranla vazife/iş talebi, sekizinci sırada 3 dilekçe ve %1,5 oranla arazi talebi, dokuzuncu, onuncu ve on birinci sıralarda ise birer dilekçe ve %0.5 oranla ev talebi, evinin tamiri ve zarar tazmini konuları yer almaktadır, bkz. Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), 49. Ancak Resmi Edirne gazetesinde 146 dilekçenin yer almasına karşın raporda 241 dilekçeden bahsedilmesi, ya gazete idaresi tarafından tüm raporlara ulaşılmadığı ya da bazı talep ve şikâyetlerin sözlü olarak iletildiği, bunların seyahat ekibinde yer alan görevliler tarafından kayıt altına alınmış olabileceğini akla getirmektedir.

görülmektedir. Ekonomi, eğitim, bayındırlık, adliye, tarım ve ticaret gibi birçok konunun gündeme getirildiği bu dilekçeler cumhuriyetin yedi yıl içerisinde toplumsal hayatta pek çok şeyi değiştirdiğini göstermekle birlikte değişime dair etkilerin ve değişim alanının genişliğinin olumlanabilmesi için henüz erken bir tarih olduğunu işaret etmektedir.

Yazar Katkı Oranı/Author Contribution Rate (Çok yazarlı makaleler için geçerlidir)	Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. / The authors contributed equally to this study.
Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Resmi Yayınlar

CHF Halkevleri Talimatnamesi

TBMM Zabıt Ceridesi

Telif Eserler

Atatürk'ün Yaşamında Edirne, Haz. Latif Bağman, Oral Onur, İstanbul: Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, 1982.

Büyüktolu, Recep, *Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)*, Ankara: ATAM Yayınları, 2021.

Çanak, Erdem. "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek: 1930-1931 Gezisi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23 (2016), 128-178.

Çelik, Ahmet. "Birinci Büyük Millet Meclisi Döneminde Şehit Yakınlarına Yönelik Yardım Politikaları", *BELGİ*, 20 (2020), 2243-2264.

Çolak, Hikmet. *1930 Belediye Seçimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.

Kaynar, Hakan. "Artistliğe fazla hevesim vardır...": Musikî Muallim Mektebi'nin Evrak-ı Metruke'sinde Saklı Kalanlar", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (2013), 2013, 56-78.

Önder, Mehmet. *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1998.

Şerif, Mustafa. "Gazinin Huzurunda", *Milligazete*, 11 Ocak 1931.

Tezel, Yahya S.. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2024.

Uzun, Hakan. "Atatürk'ün Devletçilik İlkesi ve Atatürk Dönemindeki Ekonomik Uygulamaların Sonuçları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Atatürk Haftası Armağanı*, (2008).

Yıldırım, İsa. "Atatürk'ün 1930-1931 Yurt Gezisi ve Gezi Notlarının Ülke Politikasına Etkileri", *ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2 (2021), 201-219.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Edirne Postası

Hâkimiyeti Milliye

Milligazete

Milliyet

Resmi Edirne

Son Posta

Vakit

İnternet Kaynakları

Yazıcı, Nevin. “Atatürk Döneminde Meydana Gelen Ayaklanmalar (1924-1938)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-meydana-gelen-ayaklanmalar-1924-1938/?pdf=3820>-. Erişim 14.06.2024.

EKLER

EK-1 Resmi Edirne gazetesinde Atatürk'e verilen dilekçelerin “Gazi Hazretlerine verilen dilekçelerin isimleri ve muameleleri” başlığıyla yer aldığı sayfalardan biri

Gazi Hazretlerine istida takdim edenlerin isimleri ve muameleleri			
Arzuhal sahibi	Hülâsası	[Orçen nüshadan meb. d.]	
		Muamelesi	Son muamele
Uzunköprü halisehatun mahallesinde Şerafettin o. Vefa	Memuriyet verilmesine dair	Uzunköprü kaymakamlığına 3-1-931	
Sanatlar mektebi talebesinden 82 Ahmet efendi	Başka bir mektebe alınmasına dair	Maarif emanetine 3-1-931	
Emirşah mahallesinden Hüsnü zevcesi Nefise hanım	İskân talebine dair	İskân M. 3-1-931	
Medirse Ali bey mahallesinden 14 hanede Hamdiye H.	Köseleci Ahmet efendi tarafından alınan parası hakkında	Çelbi Polise 3-1-931	
Meriçbey mahallesinden 2000 90-kağında 2 hanede Nadide Seit H.	Muavenet talebine dair	Müracaat etmenin teslimi P. 3-1-931	
Hazinedarsınan bey mahallesinden Zekerya	Karakışanlar hakkında tafsilat vereceğine dair	Müracaatın teslimi polise 3-1-931	

Kaynak: Resmi Edirne, 14 Ocak 1931, s. 3.

